

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ

Кафедра журналістики

Кваліфікаційна робота магістра

на тему «Конфліктно-вразливі групи населення в журналістських матеріалах:
дотримання професійних стандартів і етичних норм»

Виконала: студентка 6 курсу
групи 8.0610-ж-3
спеціальності 061
«Журналістика»
(освітньо-професійна програма
«Журналістика»)

Тацій А. О.

Керівник: доц., к. філол. н.

Мірошниченко П. В.

Рецензентка: доц., к. філол. н.

Бондаренко І. С.

Запоріжжя – 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет журналістики
Кафедра журналістики
Освітній ступінь «магістр»
Спеціальність 061 – «Журналістика»
Освітньо-професійна програма «Журналістика»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Чернявська Л. В.

« _____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Тацій Анастасії Олександрівні

1. Тема роботи – «Конфліктно-вразливі групи в журналістських матеріалах: дотримання професійних стандартів і етичних норм» («Conflict-Vulnerable Groups in Journalistic Materials: Adherence to Professional Standards and Ethical Norms»),

керівник роботи – Мірошніченко Павло Васильович, доц., к. філол. н.,
затверджені наказом ЗНУ від «27» травня 2021 року № 714-с.

2. Строк подання студентом роботи (проєкту) – до 13 грудня 2021 року.

3. Вихідні дані до роботи праці присвячені розгляду питанню характеристики конфліктно – чутливих груп населення, особливості роботи з ними та головні правила висвітлення їх життя у журналістських матеріалах, технікам пошуку, збору інформації та написанню матеріалу. Це передусім роботи таких вітчизняних і зарубіжних учених: Г. Перепелиці, К. Боулдінга, М. Пашкова, В. Черниша, Н. Вашковської, Т. Маматової та ін.

Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): вивчити визначення поняття війна, військовий конфлікт, конфліктно-чутливі групи, визначити їхні характерні риси;

- розглянути критерії роботи журналіста із конфліктно-вразливою групою;

- схарактеризувати вимоги до висвітлення подій на окупованій території та зоні ООС;

- виявити приклади порушення чи дотримання журналістських та етичних стандартів під час роботи на конфліктно-вразливу тему у вітчизняних ЗМІ.

5 Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Міршніченко П.В., доцент	04.08.2021	04.08.2021
1 розділ	Міршніченко П.В., доцент	17.09.2021	17.09.2021
2 розділ	Міршніченко П.В., доцент	15.10.2021	15.10.2021
3 розділ	Міршніченко П.В., доцент	30.11.2021	30.11.2021
Висновки	Міршніченко П.В., доцент	11.12.2021	11.12.2021

6 Дата видачі завдання – 08.05.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Складання графіку виконання роботи, визначення мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження	Травень 2021 р.	Виконано
2	Пошук наукових джерел, укладання бібліографії. Написання вступу.	Червень 2021р.	Виконано
3	Написання теоретичного розділу дипломної роботи.	Червень 2021 р.	Виконано
4	Підбір, аналіз матеріалів та написання другого розділу роботи.	Вересень 2021 р.	Виконано
5	Написання висновків. Надання роботи на перевірку науковому керівникові.	Жовтень 2021 р.	Виконано

6	Робота над зауваженнями. Підготовка чистового варіанту роботи.	Листопад 2021 р.	Виконано
	Проходження попереднього захисту на кафедрі.	Листопад 2021 р.	Виконано
8	Оформлення додатків. Усунення недоліків.	Листопад 2021 р.	Виконано
9	Проходження нормоконтролю. Подання роботи на візування завідувачем кафедри. Отримання рецензії.	Грудень 2021 р.	Виконано
10	Захист роботи.	Грудень 2021 р .	Виконано

Студент

(підпис)

Гацій А.О.

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

Мірошниченко П.В.

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

Чабаненко М. В.

РЕФЕРАТ

Тема кваліфікаційної роботи магістра: «Конфліктно-вразливі групи в журналістських матеріалах: дотримання професійних стандартів і етичних норм».

Сторінок основної частини роботи – 56.

Список використаної літератури містить 69 найменувань, викладених на 7 сторінках.

Мета магістерської роботи полягає в аргументації, що засоби масової інформації відіграють вирішальну роль у висвітленні питань конфліктно-чутливих груп, а також сприяють формування громадської думки щодо осіб цієї соціальної групи.

Для реалізації мети виконано такі **завдання:**

- 1) проаналізувати визначення поняття конфліктно-чутливі групи населення, війна, збройний конфлікт, окупація та визначити їх характерні риси;
- 2) розглянути систему професійних журналістських стандартів та етичних норм;
- 3) визначити вимоги до подання інформації про представників цієї соціальної групи у сучасній журналістиці;
- 4) схарактеризувати особливості висвітлення конфліктних груп у ЗМІ.

Об'єктом дослідження є журналістські матеріали про конфліктно-чутливі групи населення.

Предметом дослідження: дотримання професійних стандартів і етичних норм.

Методологічну й теоретичну основу дослідження складають праці й дослідження М. Буроменського, В. Черниша А. Моргун, Р. Говарда, Т. Моматової, Г. Перепелиці, О. Ряшка, Н. Мокляк та ін., а також українські та міжнародні законодавчі акти.

Новизна одержаних результатів:

Наукова новизна виявляється у тому, що вперше на прикладі збройних подій та політичних конфліктів в Україні було порушено проблематику використання у ЗМІ інформації про конфліктно-чутливі групи населення, так само проаналізовано способи та методи висвітлення військових подій в українській журналістиці.

Було удосконалено вимоги до подання конфліктної інформації у сучасній журналістиці, а також подальшого розвитку набули аналіз матеріалів у вітчизняних ЗМІ щодо особливостей поширення інформації про соціальні групи населення.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані в підготовці навчальних посібників, розробці лекційних курсів та відповідних спецкурсів з широкого спектра журналістських дисциплін, а також при написанні практичних і курсових робіт.

Ключові слова: окупація, воєнні дії, конфліктно-чутлива група, внутрішньо-переміщенні особи, ЗМІ, мова ворожнечі.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Основні підходи до вивчення явища військового конфлікту та війни у сучасному суспільстві.....	12
1.1. Основні підходи до вивчення воєнного конфлікту та конфліктно-вразливих груп населення.....	12
1.2. Класифікація конфліктно-вразливих груп населення.....	18
1.3. Права та обов'язки конфліктно-вразливих груп населення в сучасному суспільстві.....	26
Розділ 2. Професійні стандарти та етичні норми журналіста під час роботи із конфліктно-вразливими групами населення.....	34
2.1 Роль ЗМІ у висвітленні конфліктно- вразливих груп населення.....	34
2.2 Особливості роботи журналіста із конфліктно-чутливою групою.....	42
Розділ 3. Характеристика журналістської етики та професійних стандартів в матеріалах ЗМІ на конфліктно-чутливу тему.....	48
Висновки.....	60
Список використаних джерел.....	63
Додаток.....	70
Summary.....	71

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у тому, що у різні історичні часи конфлікти завжди були постійним супутником суспільства, що відображувались у формі дебатів та суперечки, та у вигляді революції, бунту, війни або тероризму. Визначити остаточну межу, коли протиборство і насильство стають екстремальною формою, наприклад збройним конфліктом в результаті якого гинуть люди, майже неможливо. Складно і попередити воєнні дії та захистити суспільство від їх наслідків.

Відображення збройних конфліктів у ЗМІ належить до складних соціально-політичних питань, які привертають в останні роки, підвищену увагу в різних соціальних сферах. До вивчення цього явища неодноразово звертались політики, філософи та історики. Такий інтерес проблеми зумовлений тим, що медіа канали здатні ініціювати або, навпаки, запобігти та врегулювати конфлікт. Щоправда, іноді ця регуляція може бути суперечлива: журналісти та засоби інформації допоможуть загострити чи згладити перебіг конфлікту, сприяти її ескалації; або взяти участь у соціальному відновленні та стати найважливішою зброєю в управлінні конфліктами.

Останнім часом тематика, що висвітлюється у засобах масової інформації значно розширилась. Зокрема критичної позначки сягнула ситуація із конфліктно-вразливою групою населення. У нашій державі ця проблема виникла внаслідок збройного конфлікту, що почався у 2014 році на сході України та окупації півострову. Неоголошена війна з РФ, стала провідником соціальних, політичних проблем, що віддзеркалились на житті певних груп населення, окремій особі та розвитку держави загалом. Нині важливо, аби тих, кого торкнулась агресія та її наслідки пристосувались до нових обставин, середовища, реабілітувалась у новому темпі життя. Ті хто покинув своє місце проживання та опинився у незнайомій ситуації потребує державної та громадської підтримки.

Вже протягом семи років Україна знаходиться в статусі неоголошеної війни, тому вивчити роль ЗМІ у висвітленні збройних конфліктів, та як журналістські матеріали впливають на формування громадської думки є

актуальним напрямком дослідження, адже саме засоби масової інформації є одними з головних джерел інформації, щодо перебігу дій в зонах АТО та Криму. Зокрема матеріали можуть мати як об'єктивний, неупереджений або і маніпулятивний характер. Саме завдяки порядку денному новин та їх способу подачі конфлікт може бути врегульований або навпаки ще більш нагнічений.

Ще однією актуальною темою для даного дослідження може слугувати той факт, що із початком бойових дій Україна перейшла до стану інформаційної війни, головна роль у якій належить саме засобам масової інформації. Для того аби зменшити вплив та протидіяти агресору, держава усіма способами формує позитивний імідж в суспільстві та дискредитує дії супротивника через журналістські матеріали.

Метою даної роботи є дослідження цілісного розкриття особливостей воєнного конфлікту та дотримання усіх журналістських стандартів під час написання матеріалів про конфліктно-чутливу групу населення, а також вивчення шляхів врегулювання збройної та політичної агресії.

У зв'язку з поставленою метою необхідно вирішити такі *завдання*:

- 1) проаналізувати визначення поняття конфліктно-чутливі групи населення, війна, збройний конфлікт, окупація та визначити їх характерні риси;
- 2) розглянути систему професійних журналістських стандартів та етичних норм;
- 3) визначити вимоги до подання інформації про представників цієї соціальної групи у сучасній журналістиці;
- 4) схарактеризувати особливості висвітлення конфліктних груп у ЗМІ.

Об'єктом дослідження є журналістські матеріали про конфліктно-чутливі групи населення.

Предметом дослідження: дотримання професійних стандартів і етичних норм.

Теоретико-методологічною основою дослідження. У науці особлива увага до проблематики воєнного конфлікту була висвітлена у працях стародавніх вчених: Аристотеля, Платона, Епікура, та сучасних вчених: О. Ряшко, Г.

Перепелиці, К. Боулдінга, М. Пашкова. Причини та спосіб їх уникнення аналізували О.Батрименко, Ф.Бекон, М. Пашков та інші. Досліджували воєнні конфлікти і українські науковці О. Лещенко, В. Євтух, А. Дмитрієв. Вивченням явища сучасних збройних конфліктів та гібридних війн було розглянуто у працях В. Мандрагеля, С. Фареника, Б. Бернадського та В. Дяченко.

Питанням висвітлення воєнних конфліктів та конфліктно- вразливих груп у ЗМІ стало об'єктом низки праць вітчизняні та іноземних науковців, Е. Гілбоа, В.Черниша Н.Вашковської.

Крім того, важливими для аналізу були нормативно-правові документи такі як : Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», документи Жовтневої конвенції, ООН та інші.

Новизна одержаних результатів:

Вперше на прикладі збройних подій та політичних конфліктів в Україні було порушено проблематику використання у ЗМІ інформації про конфліктно-чутливі групи населення, так само проаналізовано способи та методи висвітлення військових подій в українській журналістиці.

Удосконалено вимоги до подання конфліктної інформації у сучасній журналістиці.

Подальшого розвитку набули аналіз матеріалів у вітчизняних ЗМІ щодо особливостей поширення інформації про соціальні групи населення.

Під час дослідження теми були використані такі методи: загальнонауковий та контент-аналіз. Зокрема було опрацьовано та проаналізована наукові, періодичні видання, теоретичні роботи присвячені висвітленню військових та політичних конфліктів, досліджено та узагальнено визначення таких понять, як «війна», «збройний конфлікт», «конфліктно-вразлива група», «внутрішньо переміщена особа» та інші. За допомогою порівняльного методу визначено тематизацію та фреймінг у ЗМІ. Для отримання емпіричних даних застосовувався вид кількісного соціологічного методу- контент- аналіз, який використано в архівних публікаціях національних ЗМІ: 1+1, 5 канал, Україна24 та Еспресо.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані в підготовці навчальних посібників, розробці лекційних курсів та відповідних спецкурсів з широкого спектра журналістських дисциплін, а також при написанні практичних робіт.

Обсяг і структура магістерської роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основної частини роботи – 56 сторінок. Список використаних джерел містить 69 найменувань (викладених на сторінках).

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ ТА ВІЙНИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1.1 Основні підходи до вивчення воєнного конфлікту та конфліктно-вразливих груп населення

Здавна в історії суспільств окрема та значна увага завжди приділялась конфліктам між країнами, народами, людьми, а також ворожнечі та війні між державами і окремими групами населення. Тому проблема вивчення воєнних конфліктів завжди була актуальною та користувалась попитом серед філософів, політологів, соціологів, та навіть журналістів. Адже одним із найефективніших каналів, що впливає формування громадської думки та транслює події, які відбуваються у світі, завжди були, і залишаються на сьогодні засоби масової інформації. Усі вони протягом десятиліть і дотепер вивчають та аналізують явище агресії, і узагальнюючи свій досвід у наукових працях, запобігають у її вирішенні. Для того аби проаналізувати як змінювались та розвивались наукові погляди на дану проблему необхідно вивчити різні підходи визначення та характеристики поняття воєнного конфлікту, а також розглянути цей феномен із різних соціологічних позицій.

Проблематика трактування поняття «війни» активно поставала у творах мислителів ще з самого початку свого існування. Серед філософів, що перші почали займатися вивченням конфліктів можна виокремити Аристотеля, Геракліта та Платона. Саме вони зробили свої перші спроби у теоретизуванні ролі конфлікту у суспільстві. Їх праці були присвячені конкретним концепціям війни, як одного з гострих типів конфлікту. Однією з найпопулярніших концепцій стародавніх часів була теорія, що за допомогою війни розвивається суспільство, а отже цей процес є нескінченним. Такої думки дотримувався і Геракліт, зокрема для нього «війна- це батько всього, цар всього» [29, с.202]. Він вважав, що конфлікт, це не деструктивна сила, а властивість, яка є важливою для існування та розвитку держави та суспільства.

А ось на думку Платона, Аристотеля та Епікура війна – це найбільше зло. У своїх працях, вчені намагались засуджувати її, адже загарбницькі конфлікти вважали головним злочином, винятком могли бути лише воєнні дії, що мають на меті оборонити та захистити свою державу та населення від загарбників.

Одним із найвизначніших філософів Давньої Греції був Аристотель, який у своїх працях намагався віднайти головні причини та джерела походження конфліктів. Серед основних умов виникнення конфлікту він вважав відмінність між суспільством та культурою, суперечки стосовно територіальних меж, та несправедливе розподілення матеріального благополуччя. Науковець зазначав, що початок воєнних конфліктів виникає через заздрість та боротьбу за владу: «Різного типу відмінності зумовлюють виникнення розбрату. При цьому найістотніші чвари спричинені відмінністю між добродієністю та розбещеністю, між багатством та бідністю, а потім йдуть й інші більш-менш вагомі причини», «той, хто став причиною могутності держави-піднімає чвари. Адже починають чвари або ті, хто заздрить їх почесному становищу, або вони самі внаслідок досягнутої ними переваги не бажають залишатися в рівному становищі з іншими» [9, с.533]. Аристотель також поділяв об'єкти виникнення війни на природні, та суб'єктивні, ті що залежать від специфічного характеру особи.

Відносити конфлікт до соціального явища почали у Середньовіччі. Тодішні філософи сприймали це явище крізь призму Богослов'я і у своїх роботах виокремлювали соціальну нерівність, як головну причину виникнення війни.

Вбачати позитивні боки конфлікту розпочали в епоху Відродження. Наприклад, у праці «Державець», італійський політик Ніколо Макіавеллі зазначав, що через конфлікт покращується державний устрій, а серед його головних причин виокремлював егоїстичну природу людини та її постійне прагнення здобути наживу [60].

Серед основних факторів, що здатні провокувати початок конфлікту англійський філософ Ф. Бекон виокремлював скрутне матеріальне становище, яке зароджує незадовільну думку народу та активну позицію бунтівників. У своєму «Есе про громадянське та моральне життя» Бекон зазначав, що свавілля в державній економіці призводить до агресії у суспільстві, яке згодом переростає в

збройний конфлікт. Аби попередити його появу іноземний науковець писав, що необхідно аби усі незадоволені містяни об'єднались та налаштувались на рішучі дії. Також необхідно розвинути економіку держави та проконтролювати аби соціально-економічна диференціація населення була відсутня [61].

Німецький філософ І.Кант позиціонував війну як структуру соціально-політичного явища. Він вважав, що воєнні дії – це природний процес функціонування. Однак у своїй праці «До вічного миру» Кант писав, що агресія є нечесним способом введення війни, проте за умови справедливої боротьби держава має право себе захищати [54].

Протягом наступних кількох століть більшість вчених та філософів продовжували вивчати явище воєнного конфлікту. Однак активний пік формування концепцій почався у радянські часи, коли держави почали застосовувати війни та збройну агресію для подолання політичних суперечок.

Наприклад, попри те що термін «воєнний конфлікт» активно застосовувався наприкінці 80-х років, поширюватись він розпочався після Другої світової війни. Саме у період 1941-1945 років в політичній термінології з'явилися нові поняття для позначення дій, з використання воєнної дії – «збройний конфлікт», «воєнний конфлікт» [62, с. 83]. У XXI столітті воєнно-політичні конфлікти продовжились.

Рекордним за кількістю постраждалих в наслідок цього соціального явища, стали бойові дії XX ст. Тоді частота збройних агресій перевищила загальну кількість війн, відомих в історії людства майже в півтора рази. Зокрема, під час Великої Вітчизняної на межі фронту загинуло понад 40 млн. осіб, серед яких і мирні мешканці. Ще понад тридцять мільйонів стали біженцями до інших країн. Окрім світових війн чимало страждань суспільству принесли і воєнно-політичні війни малої та середньої ефективності [30, с. 13].

У XXI столітті воєнно-політичні конфлікти продовжились. Зокрема після вторгнення Російської Федерації на українські землі, у лютому- березні 2014 року відбулась окупація та анексія Криму. Після цього відносини між двома країнами загострились, розпочалась «гібридна» війна між РФ та Україною, внаслідок якої були зіпсовані економічні, політичні та інформаційні відносини [39].

Для того аби з'ясувати концепцію воєнного конфлікту варто проаналізувати його як суспільно- політичне явище та знайти відмінності між війною та воєнним конфліктом. Через те, що ці поняття активно використовуються як у повсякденному житті суспільства, наукових роботах та офіційних документах, єдиного узагальнюючого терміну немає. Наприклад, у Воєнній доктрині України подаються такі трактування:

- воєнно-політична обстановка - стан воєнно-політичних відносин на певний момент (у певний період);
- воєнно-політичні відносини - сукупність намірів і дій сторін (держав, коаліцій держав, міжнародних корпорацій, політичних партій, суспільних рухів), спрямованих на досягнення власних інтересів із застосуванням воєнних інструментів разом із усіма наявними іншими інструментами у політичній, воєнній, економічній та інших сферах життєдіяльності;
- воєнний конфлікт - форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; основними видами воєнних конфліктів є війна та збройний конфлікт;
- збройний конфлікт - збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт);
- локальна війна - війна між двома чи більше державами, у якій воєнні дії обмежені територіями воюючих держав та переслідують воєнно-політичні цілі, що зачіпають переважно інтереси лише цих держав (територіальні, політичні, економічні тощо) [48].

Згідно із законом України «Про національну безпеку» воєнний конфлікт- це форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; основними видами воєнного конфлікту є війна та збройний конфлікт [46].

По іншому трактують поняття науковці. Так, на думку В. Дяченко, М. Цюрупа та П. Шумський зазначають, воєнний конфлікт- це «види організованих

форм збройних сутичок соціальних сил як усередині держави, так і на міждержавному рівні, або між коаліціями держав, які характеризуються достатнім рівнем керованого насильства, переходом від мирних до мілітарних способів життєдіяльності з неминуче широким порушенням прав та свобод населення»

Слід відрізнити явища воєнного конфлікту та війну. Якщо першому випадку притаманні не гостро виражені конфронтації та відсутність докірних соціальних змін, то у друге явище є піком загострення конфлікту із застосуванням армії та зброї [8 с.12]. У такому випадку воєнним конфліктом може бути як окрема збройна сутичка, так і регіональна та світова війна.

Сучасні вчені схильні вважати, що збройний конфлікт є одним із типів війни. За їх думкою, спільними між цими двома поняттями є те, що розв'язання боротьби передбачає застосування військової сили [2 с. 173].

Так, українській політолог Г. Перепелиця «воєнно-політичний конфлікт» трактує як соціальну взаємодію вищої стадії розвитку ворожої агресії, що виникає внаслідок протиріччя політичних влад. Вирішення цього явища можливе за допомогою нанесення або загрожує завданням шкоди кожній стороні воєнною силою. Дослідник також зауважує, що воєнно-політичний конфлікт проходить кілька стадій свого розвитку, зокрема він зароджується, загострюється напруження, проходить період загрози, а кінцева стадія наступає у вигляді воєнно-політичної кризи [40 стр. 286].

Українські політологи Г. Перепелиця, Н. Мокляк та С. Фареник серед основних умов виникнення воєнного конфлікту виокремлюють такі складові:

1. Наявність внутрішніх умов. Соціальні групи здатні сприймати агресивні та збройні ідеї; між соціальними верствами існує ворожнеча, уся влада перебуває у руках голови держави.

2. Зовнішні умови. У боротьбі наявна третя сторона; зі сторони союзника надається допомога та підтримка.

3. Суб'єктивні умови. Невизначеність держави у майбутньому та сучасному, які ставлять між громадянами проблеми вибору; готовність держави використовувати військову силу; високий рівень ворожнечі між країнами; хибне розуміння позиції та заяви із боку супротивника.

4. Об'єктивні умови. В обидвох сторін достатньо ресурсів та засобів для початку введення бойових дій; відсутня мета для регулювання бойових дій; сприятливі умови у державі, певному регіоні зокрема для виникнення війни [35 с. 87].

Як зазначає, О. Бартименко серед головних причин виникнення воєнно-політичних конфліктів у сучасному є жага до володіння наявними світовими ресурсами, а також територією сусідніх держав. Ще одна умова це втрата народу національної ідентичності, яка призводить до загострення духовних, релігійних та національних протиріч [1 с, 78].

О. Загребельний в одній з своїх праць зауважує, що сучасні умови такого конфлікту здатні набути нового якісного наповнення. стосовно того, що у сучасних умовах воєнно-політичні конфлікти набувають якісно нового наповнення як за змістом дій та показників, так і за типологією суперечок. Автор пише, що такий конфлікт може вирішити економічний, територіальний, територіальний, демографічний, етнічний, національний, релігійний та ідеологічний характер антагонізму [16 с.48]

За інформацією іноземних вчених через велику кількість форм і методів військових конфліктів межа між регіональною та локальною збройною суперечкою стирається. Через це з'явилась необхідність у точній типізації їх введення, зокрема виокремлюють чотири стадії.

Війни першого покоління – це конфлікти до індустріального часу. В той період держави використовували численні маси військових та вдавались до використання гладкоствольної вогнепальної зброї. Їх головною тактикою було віддзеркалення першої масової армії, для якої було характерно невеликий розмір армії та території, де відбувались збройні битви. Усі дії були нетривалі, та проходила за добу. Найбільш стрімко це покоління війни почало розвиватись в наполеонівську епоху.

Конфлікти другого покоління – це війни, для яких характерні нарізна зброя та велика армія. Усі баталії, як правило, проходили на великій території та впродовж кількох днів та навіть місяців. Тоді оборона домінувала над наступом. Активно використовували артилерійську вогневу силу міць. Переможцем

вважалась та сторона, яка знищила свого супротивника та його воєнно-економічний потенціал. Прикладом є події, що відбувались від часів американської громадянської війни до Першої світової війни.

Третє покоління війн – це армії, що використовували важку бронетехніку та поєднували глибокий маневр та високу вогневу міць. Аби досягти ціль війни армія захоплювала або знищувала воєнно-промислову базу, резерви, шляхи сполучення і т.д. Прикладом введення таких війн були події Другої світової.

А ось до четвертого етапу можна віднести сучасні військові дії в світі. Ці події мають асиметричний характер та застосовують терористичну техніку. Основна увага армій зосереджена на мирному суспільстві, як на головній тактичній меті [7, стр.19].

Отже проаналізувавши наукові праці та науково-методичні напрацювання вітчизняних та стародавніх вчених, політологів та філософів стосовно концептуальності термінів «військовий конфлікт», «збройний конфлікт» та «війна» дозволяють здійснити аналіз основних підходів класифікації конфліктів для подальшого вивчення цієї проблеми.

1.2 Класифікація конфліктно-вразливих груп населення

Починаючи із 2014 року Україна перебуває в стані неоголошеної війни. Зокрема частина територій була незаконно анексована сусідньою країною, а на тимчасово окупованих регіонах відбуваються бойові дії. Внаслідок захвату мирних територій, знищення будівель та підриву суверенності країни мільйони мешканців Донецької, Луганської та інших прифронтових зон були вимушені покинути рідні стіни та переїхати до контрольованих Україною областей, аби отримати підтримки та порятунку.

Внаслідок цих подій в країні з'явилась соціальна група людей, що постраждали внаслідок бойових дій, збройних дій на сході, а також під час анексії Криму. Усі вони, незалежно від нації, статті та віку стали заручниками ситуації, та вже сьомий рік потребують підтримки та допомоги з боку держави, суспільства. Найбільш вразливі групи – це: внутрішньо переміщені особи (ВПО), учасники або ветерани бойових дій, діти та мешканці окупованих регіонів.

За умови постійної уваги до цих верств населення та правильною роботою з ними є усі шанси зниження конфліктної ситуації на неконтрольованих українських територіях.

Нині в сучасному науковому вимірі не існує остаточного визначення поняття «конфліктна чутливість». Деякі у своїх приводять лише власні припущення стосовно змісту терміну. Наприклад, Т. Маматова пише, що конфліктна чутливість містить свідомий, системний підхід до встановлення порозуміння та зменшити мінімальні і підвищити максимальні наслідки. Ця характеристика притаманна для будь-якого вразливого суспільства [32].

Інститут масової інформації, надає таке трактування поняття «конфліктно-чутливі групи населення»- це категорії українського суспільства, що постраждали або мають причетність до конфлікту на Сході України, окупації Криму та його наслідків: воїни АТО та їх родини, діти війни, внутрішньо переміщені особи, жителі окупованих територій, інша сторона конфлікту, волонтери [66].

Вперше із поняттям «внутрішньо-переміщена особа» Україна зіткнулась ще за часів Другої Світової війни. Тоді, у період з 1939-1944, через фашистські дії із боку держави, до Німеччини було направлено понад 10 млн. осіб. Із них більша частина була залучено до примусової праці, деякі були виселені через расову, релігійну або політичну дискримінацію. Згідно із даними лише із Радянського Союзу у тодішні роки було вивезено понад 4,5 млн. громадян, з них майже 50% були українці. Після закінчення усіх бойових дії долею тих, хто вимушено покинув дім, опікувались ООН та інші спеціальні організації [12].

Вкотре із явищем масового переміщення наша держава зіткнулась під час аварії на Чорнобильській АЕС. Тоді, у квітні 1986 року, через радіоактивне забруднення середовища, понад двісті тисяч мешканців зони відчуження та сусідніх міст змінили своє місце проживання. Тоді цю групу населення називали переміщеними особами, вимушено виселеними та переселеними особами за спеціальним розпорядженням через загрозу їх життю військовими діями або стихійними лихами. Такий вид переміщення громадян є різновидом примусової міграції [27].

Певний час населення, що переїхало з тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей, не мали статусу ВПО та однозначного визначення. Адже на законодавчому рівні до переміщених осіб належать громадяни України, що проживали на її території та були змушені або у самостійному порядку вирішили залишити місце проживання задля уникнення наслідків воєнного конфлікту, проявів насильства, та надзвичайних ситуації техногенного чи природного характеру [15].

Наразі, згідно даних Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, станом на 6 липня 2021 року було взято на облік 1 473 650 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим. Із них понад 56 з половиною тисяч людей – мешкають на Запоріжжі. Найбільш ВПО проживають у Луганській, Донецькій, Харківській областях, та м. Києві. А ось найменша їх кількість у Чернівецький, Тернопільський та Рівненській областях (див. Додаток А).

На сьогодні у ЗМІ поширено використання таких понять для зображення ВПО: біженець, переселенець та ТПО (тимчасово переміщена особа). Однак використання такої термінології є недоцільним адже порушує етичні принципи та містить мову ворожнечі.

Ще однією вразливою групою, що піддається тиску з боку масової інформації є учасники бойових дій. Згідно статтею 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» учасниками антитерористичної операції відносять:

- військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних) та працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, осіб рядового, начальницького складу, військовослужбовців, працівників Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її

проведення та перебували безпосередньо в районах проведення антитерористичної операції;

- працівників підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь в антитерористичній операції в районах її проведення у порядку, встановленому законодавством [50].

Нерідко у засобах масової інформації героями твору становлять військовополонені, яких також можна віднести до вразливо-чутливої групи. На сьогодні нормативно-правова база, що визначає права людини в умовах збройного конфлікту складається з низки міжнародних актів, до яких можна віднести: Конвенція про поводження з військовополоненими (ООН, 12.08.1949); Конвенція про захист цивільного населення під час війни (ООН, 12.08.1949); Угода про спільну діяльність стосовно гуманітарної допомоги, що надходить із-за кордону (СНД, 22.01.1993); Угода про першочергові заходи стосовно захисту жертв збройних конфліктів (СНД, 24.09.1993) тощо. Юридична сила, усіх вище перелічених актів, спрямована на захищення громадян країн, які знаходяться в стані військового чи збройного конфлікту, або суспільство, що проти власної волі стало учасником протиборства.

У ст. 44 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р. термін «військовополонений» подається стисло, зокрема такою особою можна вважати будь-якого комбатанта, що потрапив під владу боку противника [10].

Попри те що військові конфлікти проходили майже в кожен епоху історії, визначення «комбатант» було представлено лише в протоколі Женевської конвенції у 1977 році. Згідно з ним комбатант - це особа, що входить до складу збройних сил сторін, що перебувають в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу). Тобто це учасник, який має право безпосередньо брати участь у воєнних діях [14]. Проаналізувавши обидва терміни, можна дійти висновку що це право, аналогічно із статусом комбатанту, пов'язане з їх правом вважати себе військовополоненими у разі потрапляння до лав супротивника.

Згідно із правилами, що прописані у вищезгаданому протоколі військовий чи учасник бойових дій має відрізнитись від цивільного населення спеціальним одягом, формою чи відмінним знаком під час проведення військової операції.

Отримавши статус військовополоненого, особа жодним чином не отримує жодних привілеїв. Навпаки, він повинен дотримуватись правила усіх міжнародних норм та нести повну відповідальність за вчиненні порушення.

Згідно із даними Єдиного реєстру учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, станом на 18.02.2021 в Україні налічується понад 405 тисяч учасників АТО. Із них 19 тисяч – жінки [3].

Ще одним елементом громадянського суспільства в Україні є волонтерський рух. Ще наприкінці 90-х років минулого століття головною метою цього явища було надання гуманітарної допомоги та благодійництво. Однак із початком військових дій, а також анексії українських територій діяльність волонтерства підсилюється на рівні центрального та місцевого врядування. Зокрема згідно із законом України «Про волонтерську діяльність» головним напрямом цього руху є надання волонтерської допомоги як Збройним силам України, так і іншим військовим формуванням та правоохоронцям під час введення особливого періоду, а також режиму надзвичайного чи воєнного стану[19].

Одним із прикладів волонтерської діяльності під час проведення антитерористичної операції можна вважати роботу Георгія Туки, який розпочав вести благодійність ще з часів анексії Криму, у 2014 році. Тоді громадський діяч заснував організацію «Народний тил», яка надавала необхідну матеріальну та психологічну підтримку військовим ЗСУ, а також добровольцям та окремим воєнним батальйонам. Завдяки плідній праці у 2015 році організація перетворилась на благодійний фонд «Міжнародний благодійний фонд «Народний тил» [57].

Ще однією функцією волонтерської діяльності є здійснення контролю. Для прикладу у 2014 році канадські та українські волонтери створили петицію до Міністерства оборони із прохання забезпечити ефективний та прозорий розподіл іноземної гуманітарної допомоги вітчизняним військовим. Так, у своєму зверненні вони зазначили, що у разі відмови Міністерства волонтери вимушені

будуть звернутись за допомогою до засобів масової інформації для проведення журналістського розслідування та предмет розкрадання допомоги. Якщо і у цьому разі Міністерство відмовиться надати інформацію представникам ЗМІ то активісти звертатимуться до Генеральної Прокуратури. Канадські волонтери у свою чергу також написали заяву до тамтешнього Міністерства із прохання відстежити процес передачі гуманітарної допомоги Україні [34].

У 2016 році президент України Петро Порошенко видав указ, що спряє розвитку громадянського суспільства. У документі було зазначено, що нова стратегія зумовлена змінити основні напрямки розвитку громадянського суспільства, а також сприяти підвищенню його ролі у різних сферах, зокрема і у волонтерстві. Ця стратегія також мала на меті сприянню базовим цінностям між державою та громадянством, та створити усі умови для взаємодії влади, бізнесу, та волонтерством аби підвищити добробут та створити для всіх рівні можливості[49].

Наразі феномен вітчизняного волонтерства вже має світовий попит, адже завдяки сумлінній праці десятки тисяч людей та пожертвуванням українців, вдалось надати нашій армії колосальну підтримку та гуманітарну допомогу для збереження єдиної країни.

Волонтери також продовжують активну співпрацю із Міністерством оборони України, задля розвитку ЗСУ. Цей процес відбувається як через індивідуальних осіб чи волонтерських організацій, так і в якості колективного органу- Ради волонтерів Міноборони. Важливою й досі залишається робота волонтерів у цивільному контролі над військовими та впровадженні розвитку Збройних сил. Однак на сьогодні контрольна функція волонтерства досі потребує нормативного закріплення. Для цього до низки законів про волонтерську діяльність та акти, які визначають їх статус і взаємини, необхідно внести зміни.

Ще однією конфліктно -вразливою групою яка підлягає дослідженню є діти учасників АТО, та малеча, що проживає в зонах АТО. Так, у законі України «Про охорону дитинства» зазначено, що отримати статус дитини, що постраждала внаслідок бойових дій, можна особі, якій під час проведення бойових дій була неповнолітньою та зазнала певні наслідки:

- 1) зазнали поранення, контузію, каліцтво;
- 2) було вчинено фізичне, сексуальне насильство;
- 3) вкрали або незаконно вивезли за межі України;
- 4) утримувались у полоні
- 5) зазнали психологічне насильство [42].

Згідно із законом «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо-переміщеною дитиною можна вважати особу, віку до 18 роки, яка була змушена залишити чи покинути місце проживання з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи [17].

До цієї групи також можна віднести дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах та проживають поблизу зіткнення регіонів бойових обстрілів, сірою зоною. Ці громадяни відповідають тим самим соціальним критеріям, що і постраждали внаслідок бойових дій.

Однією із головних сторін, безпосередньо бере участь у бойових діях на сході України, окрім українських військовослужбовців є російська регулярна армія. Так, за даними волонтерської організації «InformNapal» протягом двох років, з 2014 по 2016, на українських землях було зафіксовано 75 військових збройних частин силової структури Російської Федерації. Зокрема експерти зафіксували 45 сухопутних військ, 12 повітряно-десантних, 7 спец розділів ГУ Генерального штабу РФ та 4 частини морського флоту [11].

Із 2014 року в Україні відбулось два територіальних конфлікта - війна на Донбасі та анексія Криму. РФ має потужний вплив та пряму участь в обох подіях, однак окупація та АТО мають різні територіальні наслідки, відрізняються за динамікою та ступенем безпеки. Якщо проблема навколо Криму зараз перебуває в замороженому стані і не забирає багато ресурсів, то конфлікт на кордоні й досі триває та залишається у гострій фазі, а також несе пряму загрозу безпеці держави.

Так із 2014 по 2016 роки на Сході, під час проведення бойових дій, за неофіційними загибло 3148 українських бойовиків. Ще понад 800 віддали своє життя у лютому 2015, після укладання Мінських угод. А за даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, за зазначений період жертвами бойових дій стали 32 тис. українців, серед яких не лише мирні мешканці та військовослужбовці [68].

Окрім втрати контролю над частиною Донецької області бойові дії призвели до закриття доступу до вугільних ресурсів, які є необхідними для роботи вітчизняних ТЕЦ, найбільших індустріально-промислових заводів та транспортних ресурсів. Усі ці наслідки призвели до зменшення імпорту корисних копалин та скорочення українського експорту. Через руйнування важливих промислових об'єктів, українська економіка впала на 50% в обласних центрах, та майже на 90 % у маленьких містах [26].

Внаслідок бойових дій на сході, Україна потрапило до топ-10 країн за кількістю внутрішньо-переміщених осіб. Так, за різними дослідженнями загальна кількість ВПО складає від 1 млн. до понад 2 млн. осіб. Це призвело до збільшення соціального тягаря, адже окрім пенсіонерів, безробітних та осіб інвалідністю додалась ще частина ВПО, що потребують захисту з боку держави. Водночас до РФ переїхало 1 млн. українців, а до європейських країн ще 34 тисячі місцевих [6].

Військові дії на Донеччини на Луганщині призвели до великих витрат, підрахунком яким займалась асамблея ЕС та презентувала їх у доробку «Звіті щодо оцінки відновлення та розбудови миру на Східній Україні». Так, найбільшого впливу зазнали регіони в яких триває АТО, та прилеглі до них території (Запорізька, Харківська та Дніпропетровська) [55]. Згідно із документом загальна вартість витрат, на відновлення цих регіонів – понад півтора мільйона доларів, які поділені на три важливих компонента(див. додаток 2). Так найбільша сума, у розмірі \$1 257,7 млн. необхідна на оновлення інфраструктури та соціальних послуг, понад 135 млн. доларів потребує розбудова економіки, та \$126 млн. необхідно на соціальну стійкість, розбудова миру та громадської безпеки.

1.3 Права та обов'язки конфліктно-вразливих груп населення в сучасному суспільстві

Протягом багатьох років захист прав людини є однією із найголовніших конституційних проблем, актуальність якої постійно стрімко зростає. Це відбувається в умовах постійної глобалізації, модернізації влади та правової системи, через впровадження економічної, духовної, культурної політики у суспільство, а також під час ліквідації екологічних наслідків, боротьби із злочинністю, проведенням бойових дій та військової агресії. Через окупацію Російською Федерацією Крим, а також проведенням бойових дій на території східної України для нашої держави це питання набуває особливої актуальності, адже наслідки цього політичного конфлікту призводять до гибелі мирних мешканців, збройних провокацій та воєнних акцій із боку супротивника.

Так, через тимчасову окупацію Криму, а також проведення бойових дій в Донецькій та Луганських областях місцеві громадяни вимушені були залишити своє місце проживання та опинитись без державної допомоги і підтримки. Надзвичайно актуальним для цієї групи населення є пошук та забезпечення новим житлом, працевлаштуванням, а також вирішення їх економічно-соціальних проблем.

Одним із головних нормативно-правових документів, що регулює статус ВПО є прийнятий у 2014 році закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Набуття чинності такого документу було вкрай необхідним задля забезпечення гарантованих Конституцією України прав та обов'язків тих громадян, що стали вимушено переміщеними особами, через окупацію та проведення антитерористичних операцій. Головна мета цього документу вирішити першочергові завдання, що стосуються обліку та життєзабезпечення внутрішньо переміщених громадян та їх родини в нових реаліях, а також спростити порядок їх реєстрації статусу, удосконалити процедуру отримання грошової, медичної та соціальної допомоги [17].

Права та обов'язки тимчасово переміщених осіб регулюються низкою законів. Так, ЗУ «Про правовий статус осіб, які вимушені залишити місце проживання внаслідок тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м.

Севастополя та обставин, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції на території України» трактує процедуру отримання статусу «вимушеного мігранта» та гарантує соціальну допомогу з боку держави на отримання місця проживання [47].

Однак на думку Б. Захарова даний закон не підтримує іноземних громадян, та осіб без громадянства, а також має певні незручності для ВПО, через прив'язання місця проживання для отримання реєстрації та соціальних послуг. Зокрема за думкою фахівця наразі в країні не існує єдиного центру ВПО, до якого могли б звертатись державні органи. Адже на сьогодні процес передачі інформації між компетентними структурами відбувається через паперові документи або спеціальні пристрої. До цього ж не затверджений єдиний порядок обміну інформацією між органами місцевої влади та державними органами. Враховуючи цей недолік для переселенців стоїть загроза незахищеності їх персональних даних. Недопрацьованим також залишається питання про повернення переміщених осіб додому [20].

Зрозуміло, що переміщені особи потребують різноманітної фахової допомоги. В першу чергу їм необхідна фінансова, соціальна підтримка, працевлаштування, пошук нового місця проживання, індивідуальні засоби та інше.

Загалом, регулювання правових норм повинно бути ефективним та спрямоване на вирішення низки важливих проблем ВПО:

- пошук місця проживання;
- працевлаштування дорослого члена родини
- спрощення процедури оформлення необхідних документів для отримання матеріальної допомоги;
- відкриття банківського рахунку для тримання соціальних допомог;
- оформлення паспорта громадянина України;
- отримання акту фактичного проживання; інформування щодо необхідності реєстрації в державному реєстрі виборців для можливості голосувати за місцем перебування; надання гуманітарної допомоги (одяг, взуття, іграшки для дітей);

- отримання продуктового набору;
- консультування щодо отримання посвідчення багатодітної сім'ї;
- надання психологічної підтримки;
- влаштування дітей шкільного віку в загальноосвітні навчальні заклади міста, при можливості та наявності місць – у дошкільні навчальні заклади, студентів – у ВНЗ та ПТУ, тощо;
- консультування щодо тимчасової реєстрації дитини в міграційній службі;
- організація дозвілля, залучення до благодійних заходів;
- регуляція роботи благодійних фондів та громадських організацій, які надають допомогу вимушеним переселенцям [19].

Найголовнішим міжнародним документом, що визначає поняття «біженець» та його права є Конвенція Організацій Об'єднаних Націй, що була прийнята у 1951 році. Згідно з документом під цим терміном мається на увазі особа, що стала жертвою переслідувань через необґрунтовані побоювання за національною, расовою, релігійною, соціальною належністю або через власні політичні вподобання. Ця людина не має змоги або не хоче скористатись можливістю захисту від своєї держави та проживає за межами країни минулого місця проживання [25].

Даний документ став унікальною та основною документацією, що визначає поняття «біженець» в міжнародному праві. Зокрема саме ця термінологія лягла в основу до законодавства більшості держав, включаючи і Україну. У зазначеній конвенції вперше увага була сконцентрована не на групі осіб, що зазнають переслідування, а на окремому індивіді – біженця.

В українському законодавстві статус «біженця» отримує та особа, яка не може скористатись захистом держави, громадянином якої вона була, через те що покинула її. У разі ж якщо вона перетнула міжнародний кордон, аби врятуватись від переслідування, то ця держава повинна надати їй захист, а не визнання «біженця» [53].

Державі забороняється карати біженця через незаконний перетин території країни, а також, згідно із міжнародною документацією, неприпустимо переселяти особу до території, де її перебування є небезпечним [4].

Під час соціальної адаптації внутрішньо-переміщені особи та біженці стикаються з низкою проблем. Зокрема під час військових дій 2015 року особи, що були змушені покинути місце проживання зазнали певні незручності:

- Під час евакуації із зони бойових дій була нестача автобусів, що перевозили мирних осіб, зокрема транспорт часто попадав під обстріли терористів, а деякі з них навіть не випускали із підконтрольних РФ територій.

- Не вистачало місць для транзитного тимчасового поселення.

- ВПО та біженці зазнали психологічні та моральні травми, адже під час еміграції знаходились у стресі та переживанні через загрозу життю та здоров'ю, та руйнування домівки.

- Під час оформлення довідок про статус ВПО, отримання пенсій та соц. виплат необхідно було стати в чергу на облік. В деяких регіонах цей процес затягувався на невизначений термін і громадяни залишались без коштів та розраховували лише на гуманітарну та благодійну допомогу. мали змогу лише за місцем проживання

- Скористатись безоплатними медичними послугами внутрішньо переміщені особи мали змогу також за місцем прописки. Скористатись розподіленими державою лікарськими засобами , наприклад, інсуліном, також було проблемою [43]

Ще одним обов'язком із боку держави є всебічна підтримка військових. Попри витрату коштів на забезпечення армії, ще однією головною проблемою є належний соціальний захист воїні та створення сприятливих умов для їх життя. Нестабільна політична ситуація на сході України та окупація українських територій зумовлює необхідність вдосконалення лав Збройних Сил та створення ефективної системи правової допомоги. Зокрема через низку конфліктів, що розпочались у 2014 році, в державі потало питання у розробці та впровадження нормативних документів, що забезпечуватимуть організаційну, психологічну, соціально-економічну допомогу військовозобов'язаним.

У Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» під визначенням учасник бойових дій варто вважати особу, що брала участь у проведенні військових завдань в складі підрозділів, діючої армії, усіх видів та типів об'єднань, головна мета яких була спрямована на захист, незалежність та збереження територіальної цілісності Батьківщини [50]. До цієї категорії осіб можна віднести учасників ЗСУ, Національної гвардії, СБУ, Служб розвідки, прикордонників, учасників добровольчих формувань та міністерства внутрішніх справ.

Основні нормативно-правові документи, що забезпечують соціальний захист та підтримку учасників бойових дій слід вважати: Конституцію, Закони України, Укази президента, та рішення уряду.

Так, згідно постановою кабінету Міністрів, з 18 березня 2014 року, під час особливого періоду, мобілізовані військовослужбовці за призивом забезпечуються державними коштами у розмірі відповідному до офіцерського, рядового та сержантського складу, що проходять службу за контрактом [41].

У разі ж якщо громадян України служить за призивом не більше одного року, під час мобілізації, місце його роботи, трудовий стаж, а також заробітна плата мають зберігатись, не залежно від форми власності підприємства [21].

Також військовослужбовці, що брали участь в АТО, мають забезпечуватись грошовою надбавкою у 100% за проходження особливо важливих, або спеціальних завдань.

Окрім того, якщо ця особа стане заручником чи потрапить в полон ворога грошове забезпечення має зберігатись. Родини військовослужбовців також мають право отримувати кошти сума яких була встановлена на день потрапляння до лав агресора .

Тим, хто внаслідок бойових дій отримав статус «інваліда», родинам захисники яких пропали безвісті або знаходять в заручниках, чи загинули мають 50% знижку на користування комунальними послугами, квартирної плати.

Участь у проведенні бойових дій має свої певні наслідки, що позначають на моральному та фізичному стані військового. Так, згідно статистичним даним, бойову психологічну травму отримує понад 65% осіб. 25 % адекватно ставляться

до зовнішніх обставин, а у понад 15% захисників вже через кілька днів починаються порушення у психіці, які можуть відбитися на здоров'ї протягом усього життя [5, стр. 22]. До таких висновків прийшли дослідники після аналізу найзапекліших війн в історії людства: Друга Світова війна, конфлікт у Східно-Південній Азії, Арабо-ізраїльська війна, бойові дії в Афганістані, Чечні та Південній Кореї.

Не винятком стали і бойові дії на Сході України. Так, 93% бійців після повернення до дому потребують високо-кваліфікованої та тривалої психологічної допомоги. Так, понад пів тисячі ветеранів АТО покінчили життя самогубством. Зокрема, лише у першій половині 2018 р. руки склали 33 українських захисника [33].

На сьогодні питання реабілітації військовослужбовців є однією з найпоширеніших, що виносяться на порядок денний під час засідання урядів, висвітлення у ЗМІ та громадських організаціях. Для того аби допомогти ветеранам ООС повернутись до звичайного психологічного стану держава приділяє велику увагу у реалізації нормативно-правовому акті «Про подальший розвиток психологічної служби внутрішніх військ МВС України». Так було створено спеціальний— Державну службу у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції (ДСУ СВВУ АТО). Міністерство також плідно співпрацює із НАТО, зокрема у рамках цієї взаємодії було створено Трастовий фонд для медичної реабілітації поранених військовослужбовців, та реалізовано проєкт «Повернення до життя». Також в Україні, з 2016 року було запроваджено нову посаду – уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників АТО, які одержали поранення, контузію, каліцтво або інші захворювання [58].

Окрім спеціалізованих нормативних актах, що визначають заходи соціальної підтримки для військових, існують і низки засад, що спрямовані на моральну допомогу для дітей конфлікту. Наприклад у ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» зазначено, що внутрішньо переміщена дитина має право на:

- влаштування у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади;

- соціальний захист внутрішньо переміщених дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, сімей, у яких виховуються такі діти, соціальне супроводження таких сімей і дітей;
- зарахування внутрішньо переміщених дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа на облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і соціальний квартирний облік за місцем їхнього обліку як внутрішньо переміщених осіб;
- забезпечення функціонування внутрішньо переміщених прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей з дітьми, над якими встановлено опіку чи піклування, до яких діти влаштовані;
- проведення роботи з виявлення дітей, переміщених без супроводження батьків, інших законних представників, встановлення особи дитини, пошук її батьків, влаштування таких дітей у сім'ї родичів, патронатних вихователів, до закладів соціального захисту дітей з урахуванням потреб дитини тощо [19]

Окрім того, якщо особою не досягла повноліття та зазнала певні психологічні та моральні страждання, вони можуть отримати статус «особи, що постраждала внаслідок воєнних дій або збройного конфлікту».

Діти ж що живуть поблизу сірої зони відповідають тим самим критеріям та мають такі ж права, як і діти, що постраждали внаслідок збройного конфлікту.

Неповнолітні особи з інвалідністю або такі, що постраждали внаслідок збройного конфлікту та перебувають на тимчасово окупованій території Крим або зоні АТО Донецькій чи Луганській областях мають аналогічні права та отримання соц. підтримки, що зазначені в українському законодавстві.

Ще одна категорія дітей, які мають право на отримання безоплатних послуг та підтримки з боку держави, є ті чийі батьки є діючими військовослужбовцями. Так, згідно з ЗУ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» цим особам передбачено пільги на :

- безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом;

- переважне право на прийняття та залишення на роботі при скороченні чисельності або штату працівників, а також на першочергове направлення для професійної підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки з відривом від виробництва та на виплату на період навчання середньої заробітної плати [18].

Однак в українському законодавстві відсутні документи стратегічного захисту дітей конфлікту. Це може стати наслідком безсистемної роботи із зазначеною категорією осіб. Розробка цього документу, що повинен охопити усі категорії постраждалих внаслідок конфлікту дітей, та забезпечити єдину мету для органів державного, місцевого самоврядування щодо ефективного використання коштів щодо неповнолітніх осіб. Відсутні і правові документи, щодо медичної, психологічної, реабілітаційної підтримки постраждалих внаслідок АТО та окупації дітей.

У країнах, які, як зараз Україна, страждають від конфліктів та серйозної незахищеності людини, засоби масової інформації відіграють важливу роль як активний захисник прав людини та демократизації, а також як медіатор для деескалації та врегулювання конфліктів за допомогою збору та розповсюдження неупередженої інформації.

Традиційна роль «хорошої» роботи журналіста полягає у наданні громадськості можливості приймати свідомі рішення. Але навіть за найкращих часів хороша журналістика є складною роботою. У суспільстві, якому загрожує озброєний конфлікт, журналісти стикаються з набагато більшими труднощами. Вони працюють переважно в атмосфері страху та загроз, а також в умовах, коли сторони, що конфронтують, постійно прагнуть встановити контроль над ЗМІ. Такі особливості роботи є досить важкими для людини як в емоційному, так і у фізичному плані. Саме завдяки роботі журналіста в умовах збройного конфлікту можна вплинути і на припинення агресії. Наприклад, під час висвітлення насильницьких дій можна надати великий громадський резонанс та привернути міжнародну увагу. Адже у міжнародному та українському законодавстві та кодексах відсутні професійні умови, тому журналіст має покластись на власний моральний вибір

РОЗДІЛ 2

ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ ТА ЕТИЧНІ НОРМИ ЖУРНАЛІСТА ПІД ЧАС РОБОТИ ІЗ КОНФЛІКТНО-ВРАЗЛИВИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ

2.1 Роль ЗМІ у висвітленні конфліктно- вразливих груп населення

У тих країнах, які як і Україна потерпають від збройної агресії та серйозної незахищеності суспільства, ЗМІ відіграє важливу роль у якості активного захисника прав людини, провідника політичної реформації, а також медіатора, що врегульовує конфлікти та зменшує їх масштаби за допомогою опрацювання та висвітлення неупередженого потоку інформації.

Згідно із даними дослідження «Левада-центру» у серпні 2014 року понад 64% мешканців Російської Федерації слідкували за подіями в політично-соціальному житті України, однак через два роки ця зацікавленість впала майже вдвічі, до 35%. Такі досить радикальні зміни результати фахівці пов'язують із активним використанням «мови ворожнечі» в журналістських матеріалах [56].

ЗМІ завжди були одним із найефективніших каналів, де транслюється настрої та упередження суспільства, їх реакції на певні події у країні та світі. Завдяки різним способам передачі інформації групи населення консолідуються, об'єднуються. Досягнення такого результату може використовуватись у різних цілях, наприклад, обмежити права та свободу особи, пропагувати та залучати аудиторію. Прояв страху, недовіри й вороже ставлення до людей іншої нації простежується у повсякденному ставленні, в стереотипах, побоюваннях та проявляється на рівні повсякденного ставлення, розвитку стереотипів, побоювань та упереджень. Так, завдяки трансляції цих емоцій у засобах інформації суспільство сформує негативне судження про певну націю.

В Україні термін «мова ворожнечі» почав активно входити в обіг у 2006 році. Тоді Комітет міністрів Ради Європи видав рекомендації про використання «мови ворожнечі», де так трактував це поняття- це всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в

тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів [45].

Поняття «мови ворожнечі» може поширюватись на усі вислови, що налаштовують аудиторії проти певної особи або групи осіб.

Для того аби досягти переваги серед конкурентів та плідно розвиватись у сфері інформації ЗМІ повинні мати та вміти користуватись важливими компонентами, зокрема, дотримуватись стандартів, креативно підходити до вибору теми та розуміти які наслідки впливу це матиме як на аудиторію, так і на героя матеріалу.

Наразі інформація у світі поширюється дуже швидкими темпами. Для того аби стати першоджерелом та оперативніше інших висвітлити певне явище, журналісти не приділяють належної уваги перевірці фактів, підтвердженню фактів та етичним нормам. Редактори та автори перед публікацією матеріалу мають перевірити та проаналізувати його на дотримання усіх стандартів, етичних норм та на наявність образливих висловлювань.

Медіа досить швидкими темпами розвивається, враховуючи це з'являються ресурси де можна вільно висловити думку, та навіть стати автором повідомлення. У такому випадку особливу увагу варто приділити змістовому навантаженню повідомлень, що публікуються на відкритих ресурсах. При умові дотримання цих правил відповідальність за неналежне використання мови ворожнечі значно зростає, зокрема ЗМІ втрачить свою здатність впливати формування громадської думки.

Вітчизняний медіапростір є досить важливим засобом, що здатен сформулювати в суспільстві як толерантне ставлення до груп, так і відіграти ключову роль у розпаленні ксенофобії, дискримінації та ворожнечі.

Згідно з політичною енциклопедією під ксенофобією варто розуміти негативне або емоційно перенасичене ставлення особи до певної людської спільноти та її окремого представника – «чужинця», «іншого», «не нашого». Це явище може проявлятися у певних соціальних установках суб'єкта, забобонах і упередженнях, соціальних стереотипах, а також у його світогляді [28, с. 378].

У суспільстві ксенофобія може проявлятися як явище соціальної, так і політичної проблеми. Щорічно в Україні кількість іноземців, переміщених осіб та тих, хто опинився у складних життєвих зростає. Це явище зароджує проблему взаємодії нового члена спільноти із місцевими етносами. А у разі погіршення соціально-економічної ситуації, і як тільки погіршується соціально-економічна ситуація, взаємини з «іноземними» мешканцями переростають у культурну, етнічну, мовну та навіть релігійну ворожнечу.

Через бойові дії та складну політичну ситуацію в Україні протягом останніх кількох років збільшується тенденція до прояву ксенофобії, серед головних причин- зростання економічної та соціальної проблем в громаді, неефективна політика профілактичних дій серед молоді.

До головних типів негативного ставлення І. Кон виокремлює релігію, етнос і «міжцивілізацію» між країнами. Існує і ксенофобія до сексуальних меншин [24].

Головна мета гарної та плідної журналістської роботи полягає у наданні аудиторії самостійно приймати рішення та робити висновки. Однак, аби досягти цього завдання необхідно докласти максимум зусиль та проробити складну роботу. Нерідко у суспільстві в якому є наслідки озброєного конфлікту, для досягнення мети на шляху журналіста можуть виникнути важкі труднощі та перешкоди. У цьому випадку вони працюватимуть в постійному страху, відчутті загрози, та конфронтації певних осіб, що намагаються контролювати засіб масової інформації.

Головне завдання роботи журналіста полягає у поширенні інформації та створенні якісного медіа продукту, наприклад новин. Для того аби висвітлити життя певних національних, етнічних груп, що опинились у важких життєвих обставинах, без порушення професійних стандартів та етичних норм, Р. Говард спільно з Міжнародною підтримкою медіа розробили основні правила для журналістів, що пишуть про збройний конфлікт. Їх напрацювання базуються на елементарних моральних нормах журналістської професії. Це дотримання неупередженості, балансу думок, точності та правдивості. Лише за наявності цих

правил кінцевий медіа продукт можна вважати надійним та таким що викликає довіру серед своєї аудиторії [51].

Нині досягнення високого рівня довіри до засобу масової інформації є найважливішою метою в період збройного конфлікту на українських територіях. У разі ж її відсутності ЗМІ втрачають мету своєї роботи та подвоюють свої сили аби заслужити та зберегти цю довіру.

Головним українським нормативним документом, в якому відображаються професійні стандарти можна вважати Кодекс професійної етики журналіста. Згідно з ним вітчизняний журналіста має дотримуватись таких головних вимог: зберігати баланс думок та точок зору, надавати оперативну, достовірну інформацію, вміти виокремлювати факти від коментарів, уникати неперевірені джерела, а також подавати повну інформацію про факти та події [22].

А ось журналісти британської служба «BBC», для прикладу, працюють за власно написаним кодексом, який також визначає наявність в матеріалах таких першочергових стандартів як точність у висвітленні події, збалансованість думок, у разі наявності оперативне виправлення помилок, поважне ставлення до читача та героя матеріалу, а також об'єктивність [23].

Під час створення матеріалу на військову тематику важливо дотримуватись додаткових принципів про висвітлення катастрофічних явищ, військових конфліктів, та надзвичайних випадків.

У зазначеному кодексі «Бі-Бі-Сі» зауважується, що під час написання матеріалу на конфліктну тему не слід викликати в аудиторії зайву паніку та зневіри. Необхідно надавати точну інформації та деталі перебігу подій, зокрема зазначати геопозиції, дані літаків, автівок, рейсів при надзвичайних ситуаціях. Не слід також в телевізійному сюжеті брати крупні плани та створювати шокуючі емоції.

Ще кілька важливих основних функцій під час роботи журналісті над конфліктною темою зазначені в міжнародному документі «Тероризм та ЗМІ» [52].

1. Журналісту не варто вдаватись до дій, що можуть призвести до ризиків полонених або військових, що перебувають в небезпечній зоні. Необхідно

відмовитись від контакту із боку терористів, якщо це може нанести шкоди мирному населенню. Слід чутливо ставитись до дітей, жінок та інших жертв агресії.

2. Журналісту не варто забувати про дотримання професійних стандартів. Під час висвітлення інформації про військові операції, терористів треба бути обережним. Зокрема, не застосовувати монтаж або редагування світлин задля викривлення реальності та надання матеріалу більшої драматургії і сенсаційності не варто зловживати світлинами що містять жорстокість.

3. Слід відрізнати шпигуна від воєнного журналіста. Так, у першому випадку може бути особа, що таємно зберігає, розповсюджує військову інформацію про бойові події. У цьому випадку головною метою шпигуна буде надання отриманих фактів протилежній стороні. Журналіст же має бути оснащений спеціальною формою та емблемою. Ці особи мають цивільний статус, якщо вони не проявлять небезпечних та бойових дій.

Усі обов'язки військових журналістів закріплені в міжнародних конвенції. Так, згідно з Женевською конвенцією представник ЗМІ, що перебуває в зоні ООС або військового конфлікту та має акредитацію, захищений міжнародним гуманітарним правом [13].

Акредитація спеціального журналіста- це одне з провідних завдань національних каналів та видань. Зокрема профільний кореспондент маж бути закріплений за військовою частиною чи підрозділом. У цивільного кореспондента такі переваги відсутні, що іноді призводить до перешкод потрапляння на передову лінію.

За думкою В.Шандро громадський журналіст, як правило здобуває поверхову та проходить коротку підготовку з спеціальних тренінгів. Іноді отриманої там інформації замало аби мати повне уявлення про важливі для матеріалу речі та як уберегтись від банальних помилок [64].

Безпеку журналіста, що працює в зоні проведення бойовий дій або висвітлює воєнну тематику не можуть на сто відсотків гарантувати воюючі сторони, попри те, що це обумовлено і міжнародних законодавчих актах, адже

деякі радикальні угруповання та країни нехтують встановленими домовленостями.

Під час виконання свого професійного обов'язку, журналісти нерідко потрапляють під численні небезпечні у зоні ООС. Для цього їх редактора, керівники, та роботодавці мають надавати як моральну, так і фінансову підтримку у вигляді страхування, додаткових виплат, гарантії та контакти із органами місцевого самоуправління. Однак, як правило гарантування власної безпеки в першу чергу обов'язок самого журналіста.

Аби врятувати своє життя та залишитись неушкодженим працівники медіа під час роботи в зоні конфлікту, має слідувати правилам міжнародних організацій.

Як зазначає журналіст Ш. Біклер, в першу чергу треба:

1) Бути обізнаним. Знати військову термінологію, вправно виконувати усі технічні установки, та мати практичні навички надання першої медичної допомоги.

2) Вдосконалю знати усю історичну хронологію подій конфлікту, що збираєтесь висвітлювати.

3) Мати спокій та гарний фізичний, моральний стан. Вдало проходити усі смуги перешкод та фізичні навантаження.

4) Думати в першу чергу про власне життя і не ставити редакторське завдання вище свого здоров'я, адже жоден матеріал не вартий аби наражати журналіста на небезпеку.

Попри дотримання цих правил, все одно не можна виключати ризики під час ви

Але навіть дотримуючись даних рекомендацій, не можна повністю виключити можливі ризики під час журналістської діяльності. Завжди слід розуміти, що робота у зоні збройного конфлікту буде містити небезпеку. Деякі військовослужбовці з обережністю відносяться до спец. кореспондентів, адже вважають, що вони знають багато інформації та можуть її вдало приховувати, а також відверто виражають своє негативне ставлення до країни або засобу інформації, в якому працює журналіст. Тому аби уникнути усі можливі ризики в

зоні бойових дій необхідно наперед передбачити усі можливі результати та мати здоровий глузд [67].

Як правила збройні конфлікти виникають у державах, що мають ряд суспільно-політичних проблем. Тому виїжджаючи до зони бойових дій кореспонденти мають обдумати кожен свою дію, адже і у мирний час свобода висловлювань у таких зонах не була гарантованою.

У разі дотримання усіх правил безпеки кореспондентом роль редактора підвищується. Так, в За таких умов, у процесі дотримання безпеки репортера „в полі” надзвичайно зростає роль редактора „вдома”. У американській праці «Репортер без границ» [69] написані головні правила щодо співпраці між журналістами.

1) Редактори, представники влади та кореспонденти повинні мати тісну комунікацію, ділитись власними поглядами. Завдяки такому взаємозв'язку можна запобігти виникненню ризиків .

2) Кореспондент має право відмовитись від завдання роботи у зоні бойових дій та не пояснювати свою відмову. Відмова також не повинна визивати підозру про брак або нестачу професіоналізму.

Розпочати роботу кореспондент має після повної домовленості із керівництвом та у разі повної впевненості і своїй безпеці редактор не має право тиснути та наполягати.

3) Аби отримати роботу у бойовій зоні необхідно мати спеціальні навички та досвід. До такої місії мають бути допущені лише професіонали та досвідчені співробітники. Якщо ж вперше береться до такого завдання він має супроводжуватись більш досвідченою особою. Редактор має проявити підтримку та повагу;

4) У разі травми, хвороби або летального випадку співробітники та їх родичі мають отримати страхування та фінансову допомогу;

5) Після того як журналіст повертається із «відрядження» йому необхідно психологічне консультування та повна реабілітація.

б)Забезпечуватись журналіст має і юридичної підтримкою. Так, ЗМІ повинно надати правовий захист його прав та свободи, що гарантуються міжнародними конвенціями.

З моменту окупацією Крим, коли дістатись півострова стало важко, інформація про тамтешні події та проблеми значно зменшились. Ця тенденція продовжує набирати обертів і зараз. Так, згідно моніторингу ефірної сітки, що проводились Національною радою з питань ТБ та радіомовлення впродовж квітня 2018 року, тематиці Криму було приділено лише до 2% часу на вітчизняних телеканалів- це майже 185 годин із опрацьованих 2856 [44].

Серед головних причин, відсутності новин про ситуацію з півостровом, журналісти українських ЗМІ називають російську окупацію, зокрема зазначають, що ця тематика небезпечна, проблематична та не цікава для аудиторії. Ще одним ключовим моментом зменшення публікацій на цю тему є закриття власних корпунктів та втрата кореспондентів. А через наявність на території Криму російських військових, українські засоби інформації, аби не наражати на небезпеку, не відряджають туди журналістів. Через те, що в українському інформаційному середовищі мала кількість повідомлень про Крим, в українців створюється хибна думка про тамтешні події, а це порушує політику країни, стосовно не визначення російський статус окупованому півострову, із якою погоджуються майже всі країни світу [38].

У працях іноземних дослідників зазначено, що у понад 90% випадків порушення прав репортерів ініціатором виступали російські війська. Так від дій супротивника, через обстріли, бомбардування гинули працівники вітчизняних ЗМІ, що перебували на території конфлікту медіа загинули, перебуваючи в зоні воєнного конфлікту, під час авіаційних бомбардувань або обстрілів артилерією [63]. Н. Сумеркін зазначає, що більшість загиблих помирали внаслідок кульового поранення, що можуть свідчати про умисні мотиви. Наразі відомо про смерть принаймні двох українських кореспондентів [37].

2.2 Особливості роботи журналіста із конфліктно-чутливою групою

«Мова ворожнечі» або так званий хейтспіч – узагальнена термінологія для різних засобів мовлення, що використовуються для вираження негативного ставлення до представників певної релігії, національних, політичних чи соціальних меншин. Використання мови ворожнечі можна вважати як прояв та головну складову расизму, гомофобії чи інших груп суспільства.

Попри те, що хейтспіч наразі використовується у приватному та державному житті, основної його термінології не існує. Багато пояснень, що таке мова ворожнечі, акцентують увагу, що цей вислів має підбурювання до прояву ненависті, приниженню та дискримінації певних груп населення.

Для того аби реалізувати поставлені завдання необхідно звернутись до терміну, запропонований центром SOVA. За думкою фахівців, під мовою ворожнечі варто розуміти усі безтактні вислови, що були адресовані до певних етнічних, конфесійних чи соціальних груп, або окремого представника цієї спільноти [65, с. 5].

Згідно із класифікацією цього інформативно-аналітичного центру існує три види демонстрації мови ворожнечі:

1) Жорсткий прояв хейтспічу. Сюди можна віднести: агітацію до насильства, прямі або завуальовані заклики до дискримінації, піддобрювання до запобігання об'єднанню осіб окремих етнічних чи релігійних груп.

2) Середній прояв мови ненависті: - виправдовувано певних історичних явищ дискримінації або насильства. історичних випадків насильства та дискримінації, опублікування заяв, що завдають сумніви стосовно деяких фактів насильства в історії, висловлювання стосовно прояву злочину з боку деяких груп суспільства, розмірковування про переваги певних груп, та їх матеріального становища, структур влади, обвинувачення у негативних наслідках впливу певної групи на суспільство, вказування на взаємини певних груп, політичних або державних структур задля прояву дискримінації, пряме обвинувачення соціальних груп в намаганні взяти керування державою у власні руки або розширення територіальних зон країни, спроба заперечити належність особи до певного громадянства.

3. Останній тип прояву- м'який: розробка кривдного іміджу соціальних груп, будь яка згадка про окремого представника етнічної, релігійної чи соціальної групи, що псує загальне враження та імідж, створення деклараційного документу із зазначенням неповноцінності окремої соц. групи, пряма цитата ксенофобського вислову.

Наявність усіх цих негативних уставок у ЗМІ може виражатись у заявах про певні фізичні чи духовні неповноцінності певної національної групи, у заявах що наголошують на моральних помилках, а також у активному заклику до прояву насильницьких дій та дискримінації до окремої соц. групи.

Спонукаючи аудиторію до дій проти національних представників можна кількома способами:

- 1) За допомогою інформації із конкретним закликком до агресивних дій;
- 2) висвітлення інформації, що створює негативний образ групи. Зробити це можна за допомогою толерантної або інтолерантної журналістської інформації, що адресована масам;
- 3) наявності у тексті етнічних стереотипів;
- 4) завдяки зображенню, що містить негативне етичне забарвлення.

Згідно із дослідженням А.Моргун найчастіше в ЗМІ використовують деякі групи висловлювань із принизливим контекстом, під час висвітлення стану на окупованих територіях, зоні ООС та РФ: «ватник», «москаль», «рашизм»/»рашист», «мордор», «лугандон», «колорад», «раша»/»рашка», «кацап» і «московит» [36].

Зазвичай термін «терорист» використовують під час передруку інформації із офіційних ресурсів, або прес-центрів ОО. Однак використання такої назви є некоректним і більше того має неточний сенс. Пропри це різні джерела все одно використовують таке трактування, адже збройний конфлікт, що триває на східній території України був названий антитерористичною операцією.

Ще одним популярним терміном є – «сепаратист» або «проросійський сепаратист», який теж вважають некоректним, як і термін «найманці». Обидва випадки заперечують пряме втручання до конфлікту представника армії супротивника.

Частіше для того аби використати яскраво забарвлену одинцю лексики у засобах інформації, зокрема електронних, журналісти використовують пряму мову чиновника або посадовці, ніж вживають її у власному авторському тексті. Для позначення бійця ООС журнал

Значно частіше яскраво забарвлені лексичні одиниці на позначення іншої сторони конфлікту вживаються в центральних друкованих та інтернет-ЗМІ під час передачі прямої мови чиновників і політиків, ніж у власне журналістському тексті. Щодо бійців АТО, то в ЗМІ вживають таку термінологію як «хунта» або «раб». Однак як зображує практика і вони переважно використовувались у позитивно емоційному контексті та мали яскраву конотацію, та абсурдність.

Для того позначити групу населення, переселенців, родин військовозобов'язаних, що мешкали чи проживає досі на територіях Сходу чи Криму журналісти намагаються використовувати емоційно нетральну та етичну лексику. Так, у вітчизняних ЗМІ не спостерігається до цієї групи конфліктно-чутливої групи населення негативного ставлення та конотації. Лише іноді можна простежити у тих статтях, де журналіст не володів достатнім рівнем етичної обізнаності та знаннями з обробки цитат, прес-релізів або прямої мови спікера, при цьому свідомого бажання принизити конфліктно-чутливу групу журналіст не переслідував.

Під час окупації півострову та українських східних територій тамтешні мешканці були змушені виїхати із рідної оселі та пристосуватись до життя на іншій землі. Таких осіб, як правило прийнято називати внутрішньо-переміщеними. Однак, через те, що таке трактування є задовгим у матеріалі, журналісти скорочують його до «переселенця», «біженця» та «вимушеного переселенця».

У разі ризику переслідування, деякі громадяни попри власну волю виїхали за межі кордону своєї держави. Якщо під час еміграції вони дотримують усі вимоги, то мають шанс отримати статус біженця, там, де знаходиться її теперішнє місце проживання.

Трактування поняття «біженець» у сучасній юриспруденції відрізняється від тих, що зазначені в іноземних країнах, одна спільно мають на увазі особу, що

була вимушена мігрувати за кордони власної країни і вдаватись до пошуку притулку в інших областях, регіонах або країнах [19].

Саме тому громадян, що після окупації та початку збройного конфлікту переїхали до підконтрольованих українських територій, варто називали як ВПО, а не біженцями.

Журналісту також варто відрізнити Автономну Республіку Крим та м. Севастополь. За своєю структурою обидва населенні пункти це окремі адміністративні одиниці. Однак під Кримським півостровом варто розуміти географічну частину українських територій, де місто Севастополь має окремий спеціальний статус, що зазначений у законі.

Згідно із законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» автономна республіка та Севастополь складають невід'ємну частину українських територій на яких діють законодавчі акти [59].

Висвітлюючи проблеми внутрішньо-переміщених осіб варто дотримуватись певних правил та рекомендацій, що надали ОБСЕ спільно із посольством ВБ в Україні.

По-перше слід приділити увагу лексиці. Варто використовувати коректні терміни для позначення осіб, що переїхали з різних українських територій до інших. Зокрема називати їх внутрішньо-переміщеними особами, а не біженцями. Вимушені переселенці такі ж громадяни країни та мають ідентичні права. Вони залишили власні домівки не по своїй волі і переживають це болісно. Вони прагнуть знайти підтримку та допомогу із боку своїх співвітчизників та країни.

Вітчизняні ЗМІ, окреслюючи низку проблем ВПО, прибігають до таких термінів: емігрант, іммігрант, біженець, переселенець.

Часто журналісти навмисно використовують неправдиві факти, що створюють негативний образ, приписують особам вигадані риси та стереотипи. Вдаються до маніпуляції шляхом штучного створення дефініцій, що ділить суспільство на класи.

Головна мета засобів масової інформації зменшити дискримінацію та стигматизацію. Адже часто журналісти описують життєві проблеми ВПО та

викривають стан справ. Слід також уникати також протиставлень місцевих та переміщених мешканців, адже це призведе до погіршення дискримінаційного настрою.

Стан людини, яка вимушено покинула своє місце проживання – це завжди трагедія і травма. Не варто розглядати людей, які під тиском певних обставин вимушені були терміново покидати свої домівки як таких, хто «кликав війну» і «нічого не робив».

Не потрібно також використовувати різноманітні кліше, наприклад: «прихильник РФ», «проукраїнський переселенець». Адже життєві історії людей, що покинули свою небезпечну оселю- мають індивідуальний настрій.

Не варто закріпити усіх до купи. Під час висвітлення подій збройного конфлікту поширеними є використання таких посад, як герой, зрадник чи жертва.

Інформація, що вимушені переселенці стали яблуком розбрату у політиці аби кожна з сторін досягла свою ціль, не є сенсацією. Створюючи матеріал про гуманітарну допомогу ВПО різного роду благодійними організаціями що підпорядковуються політичним структурам варто це запам'ятати і подати інформацію про цю допомогу не вдаючись до інтересів чиновників. Не варто акцентувати увагу на позитивному просуванні іміджу політичної фігури, адже головна мета це інформування, а не піар.

Потрібно дотримуватись і збалансованості У матеріалі кожна з сторін має право на висловлювання. Слід подати точку зору різних учасників збройного конфлікту. Також, під час опису сутичка варто застосовувати лише ретельно обрані слова. Так само ретельно слід і перевіряти отриману інформацію, що поступила з джерел конфлікту. Не варто їх спрощувати, та не варто узагальнювати.

Зазвичай у почуттях осіб, що опинились у важких життєвих обставинах домінує відчуття страху, тривоги та образ. Не треба їх спрощувати, аби представити конфліктно- чутливу групу однорідним явищем, що не має індивідуальних вимог, цінностей, та бажаннями. Кожна особа має власну, індивідуальну життєву історію, досвід та поведінку.

Заради отримання гарного загального зображення не потрібно спотворювати реалії. Головна зброя журналіста – це інформація, тому нехтувати перекручуванням фактів, вигадці нових речей аби досягти гарний зовнішній вигляд, що не відповідає дійсності-недопустимо.

Перш ніж зробити матеріал журналісту варто з'ясувати яку головну мету він хоче донести до аудиторії. Адже найрозповсюдженішою помилкою є неправильне формування запитань до спікера. Якщо головний герой військовий, що брав участь у бою чи перебував в полоні недопустимо поставити питання наприклад, чи вбивав він, та що при цьому відчував. Із боку психології це може вивести героя з рівноваги та прикласти певні зусилля аби не проявити агресію. Зрозуміло, що під час війни такі явища мають місце, однак підкреслювати це задля досягнення емоційного матеріалу- не професіонально [14].

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ ТА ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ В МАТЕРІАЛАХ ЗМІ НА КОНФЛІКТНО-ЧУТЛИВУ ТЕМУ

Під час роботи із матеріалами, що пов'язані із висвітленням збройних конфліктів, військових дій та протиборства між окремими групами суспільства чи держав, автору необхідно мати додаткові знання та вміння роботи із зазначеними темами. Зокрема журналіст має розумітись на відмінності понять «війна», «агресія» та «конфлікт», повинен знати та вміти віднайти причини їх виникнення, а також мати навички у пошуку шляхів їх вирішення. У разі повної поінформованості у цій темі та дотримання усіх етичних норм фахівець може або сприяти розв'язанню конфліктів, або навпаки їх загостренню.

За понад сім років введення бойових дій на сході України у вітчизняних та іноземних ЗМІ було опубліковано чимало матеріалів, які описують тамтешні події. Завдяки здобуткам колег та їх напрацюванням у цій сфері можна проаналізувати дотримання або порушення журналістських стандартів, що стосуються соціальних груп в умовах конфлікту.

Під час підготовки дослідження було проаналізовано доцільність висвітлення національними та регіональними ЗМІ тем та сторін, що мають відношення до конфлікту, зокрема внутрішньо переміщених осіб, національних меншин, мешканців Донбасу та інших груп, з позицій конфліктної чутливості.

Основними завданнями дослідження є:

- Визначення стану дотримання журналістських етичних стандартів у матеріалах ЗМІ, стосовно соціальних груп, що дотичні до конфлікту;
- Проаналізувати, як медійний дискурс відображається на рівні конфліктності серед українського суспільства;
- Оцінити як засоби масової інформації пояснюють гуманітарну кризу, аналізують її масштабність та соціальні наслідки, а також здатні вони поширювати інформацію гуманітарної допомоги до цільових груп.

Соціальних групи, що використовувались під час аналізує:

1. Бійці АТО (мобілізовані та демобілізовані бійці, бійці добровольчих батальйонів, поранені військові та ті що побували у полоні, іноземні бійці, що воюють на боці України).

2. Внутрішньо переміщені особи.

3. Інша сторона конфлікту (проросійські сепаратисти, керівництво “ЛНР”/”ДНР”/адміністрація Криму, російські військові, що воюють на території України, іноземці-добровольці, що воюють на боці “ЛНР”/”ДНР”)

4. Мешканці окупованих територій

5. Волонтери

6. Родини військових

7. Діти (будь-які, яких торкнувся конфлікт, незалежно від того, чи це діти переселенців, чи російські діти, чи діти бійців АТО чи інші).

У цьому році, вперше зі дня започаткування свята, 14 жовтня пройшло під новою назвою «День захисників і захисниць України». Так, окрім чоловіків військовослужбовців долучились і жінки, що стоять на захисті держави. Згідно із інформацією наданою заступницею Міністерства оборони України на сьогодні в лавах української армії служить понад 57 тисяч представниць жіночої статті [31]. З них переважна більшість обіймає посади, що не потребують значного фізичного навантаження: медсестра, психологиня та кухарка, командирки чи заступниці взводів, рот, батальйонів і т.д. Однак є ті хто брав участь у збройних конфліктах, це понад 10 тисяч військовослужбовців. Ці жінки мають статус учасника бойових дій, та вищі державні нагороди.

Попри те що левову частину у вітчизняних збройних силах займають жінки, згадки про них у матеріалах ЗМІ трапляються рідко, понад 5% від загальної кількості матеріалів. В той час як про чоловіків - військовослужбовців пишуть чи не у кожній статті.

Для того аби підтвердити це спростування було взято 10 загальнонаціональних каналів, та проаналізовано їх матеріали, що виходили впродовж жовтня 2021 року. До цього аналізу також було взято проблему використання достовірних джерел інформації, які основні теми використані у

матеріалах та який загальний відсоток інформації був присвячений висвітленню подій в зоні ООС.

Для аналізу були залучені найвідоміші українські ЗМІ та програми новин на них : «Подробности» на телеканалі Інтер, Суспільне, 5 канал, ТСН на телеканалі «1+1», 24 канал, Україна 24, Еспресо, та Прямий і Перший Незалежний. Усі ці телевізійні канали різні за тематикою та формою власності, мають різну цільову аудиторію та ефірну сітку.

Згідно із проведеним дослідженням найчастіше у про бойові дії в ООС та АТО згадується в новинах на ТБ «Інтер»- 15,4% від загальної кількості матеріалу, на Суспільному, 5 каналі та у передачі «ТСН»- 14%, трохи менше ніж 13,2 було зафіксовано на 24 каналі. На Україні 24, що належить Рінату Ахметову, не було зафіксовано жодної згадки про військові дії на сході (Додаток А).

За сучасною тенденцією більшість загальнонаціональних каналів мають власних кореспондентів у зонах проведення бойових дій чи використовують тамтешні джерела інформації. Для того аби у матеріалі дотримувались журналістські норми, зокрема інформація була об'єктивною, збалансованою та достовірною, варто аби висвітленням військової теми займалися професійні журналісти, особи що розуміються на військовій тематиці, або беруться матеріали від журналістів, що працюють в місцевих ЗМІ.

Так, на телеканалах 1+1, П'ятий, Еспресо та Прямий працюють власні кореспонденти в зоні ООС, це Олександр Моторний (ТСН), Ольга Калиновська (5 канал), Руслан Сметчук (Інтер). Саме ці канали найчастіше висвітлюють військову тематику, понад 42% із загальної кількості матеріалів про АТО.

· *ТСН від 06.10.2021 «Новини з фронту: російські окупанти відкривали вогонь в Луганський та Донецький областях»;*

· *5 канал від 04.10.2021 «На Світлодарській дузі окупант наближається до позицій українських бійців майже впритул – як реагують наші військові»- 5 канал;*

· *Подробности від 08.10.2021 «Війна на Сході: українського бійця поранено внаслідок ворожих атак» (рис.3.1.1.)*

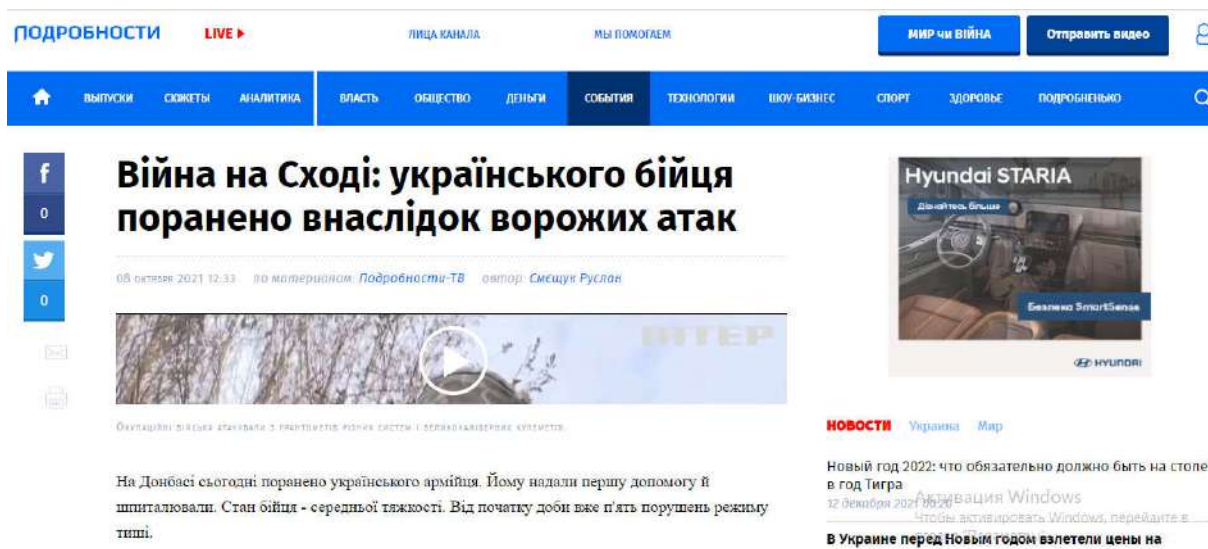

Рис.3.1.1. Скріншот публікації «Війна на Сході: українського бійця поранено внаслідок ворожих атак».

У цих матеріал помітно роботи власного кореспондента, він працює на камеру, є стенд-апи, коментарі, пряма трансляція, а також використовуються відео з місця подій.

Ще одним перевіреним джерелом інформації, яке часто використовують та посилаються ЗМІ, що пишуть про військові події – є прес-центр ООС. Ця структура активно веде свої соціальні мережі в яких проводять щоденні брифінги на яких надають інформацію про ситуацію в зоні АТО. Під час аналізу понад 37,5 % журналістських матеріалів були побудовані на повідомленні цього офіційного джерела. Більшість публікацій були пов'язані із обстрілами бойовиків, та поранення українських солдатів. Наприклад, на прес-центр ООС посилались 5 канал, Еспресо та Прямий.

Окрім прес-центру ООС у своїх матеріалах журналісти часто користувались й іншими офіційними джерелами сайти Міноборони, СБУ та ГУР, передрук із інших ЗМІ та публікації із соц.мереж.

Повертаючись до питання гендерного розмаїття, то найбільше у матеріалах ЗМІ переважає згадування про чоловіків - військовослужбовців, понад 95%. У той час, як про жінок пишуть у 5% відсотках матеріалів. Найчастіше у сюжетах героїки мали посади: медичної сестри, інструкторки з тактичної підготовки та прес секретарка.

Для цього прикладу можна взяти публікацію з 5 каналу від 05.10.2021 – «На Луганщині окупанти поранили українського захисника яка ситуація на передовій» (рис.3.1.2).

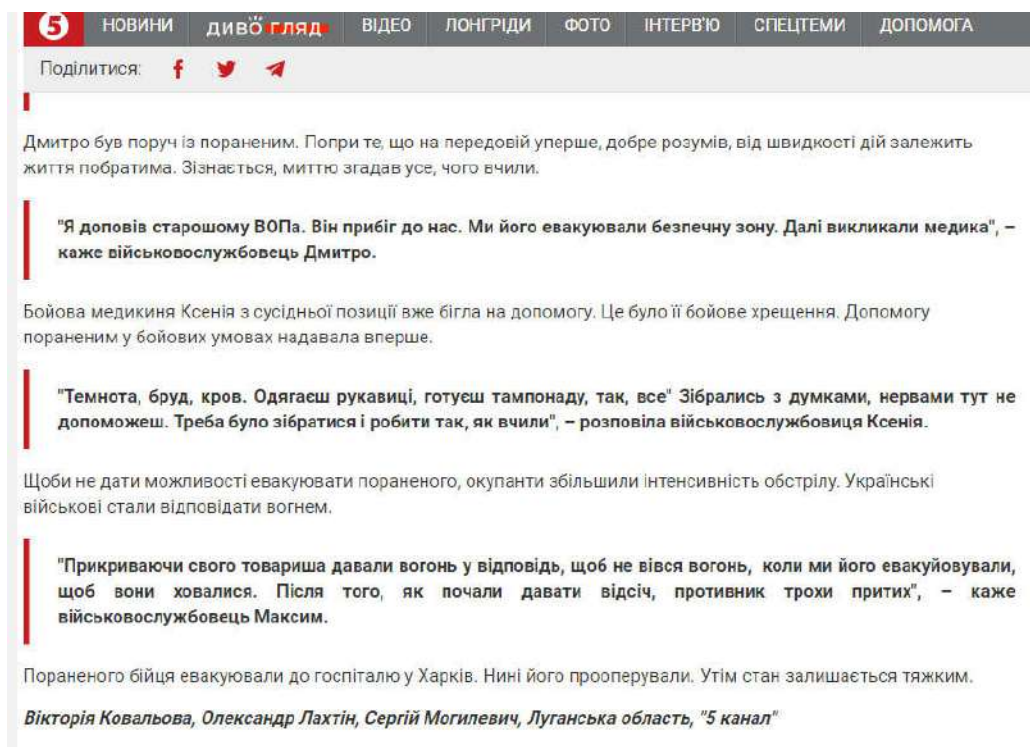

Рис.3.1.2. Скріншот публікації «На Луганщині окупанти поранили українського захисника- яка ситуація на передовій».

Найпоширенішою темою, до якої зверталися журналісти були зведення про обстріли та поранення військових, їх загальна кількість становила понад 64 % від загальної кількості проаналізованих матеріалів. Головним джерелом інформації під час виготовлення журналістського продукту були данні представлені прес-центром ООС, а також власними кореспондентами.

Понад 6,6 % матеріалів були присвячені життєвим історіям військовослужбовців та їх загальному образу. Найчастіше це простежувалась у матеріалах 24 каналу. Там, до професійного свята захисників України, була підготовлена спеціальна рубрика "Ціна мирного неба", в якій журналісти розповідали історії про життя і долю добровольців, кіборгів, та їх родин. Аналогічна рубрика була використана і на телеканалі «Суспільний», а також у

випусках ТСН, зокрема там матеріали торкалися військовослужбовців, що перебувають на сході, мотивуючі життєві історії родин, а також ветеранів АТО з інвалідністю.

Для цього прикладу можна взяти публікацію з 24 каналу від 04.10.2021- «7 днів пекла в аеропорту, 2 тижні полону й терапія театром: історія кіборга Ярослава Гавяця» (рис.3.1.3.)

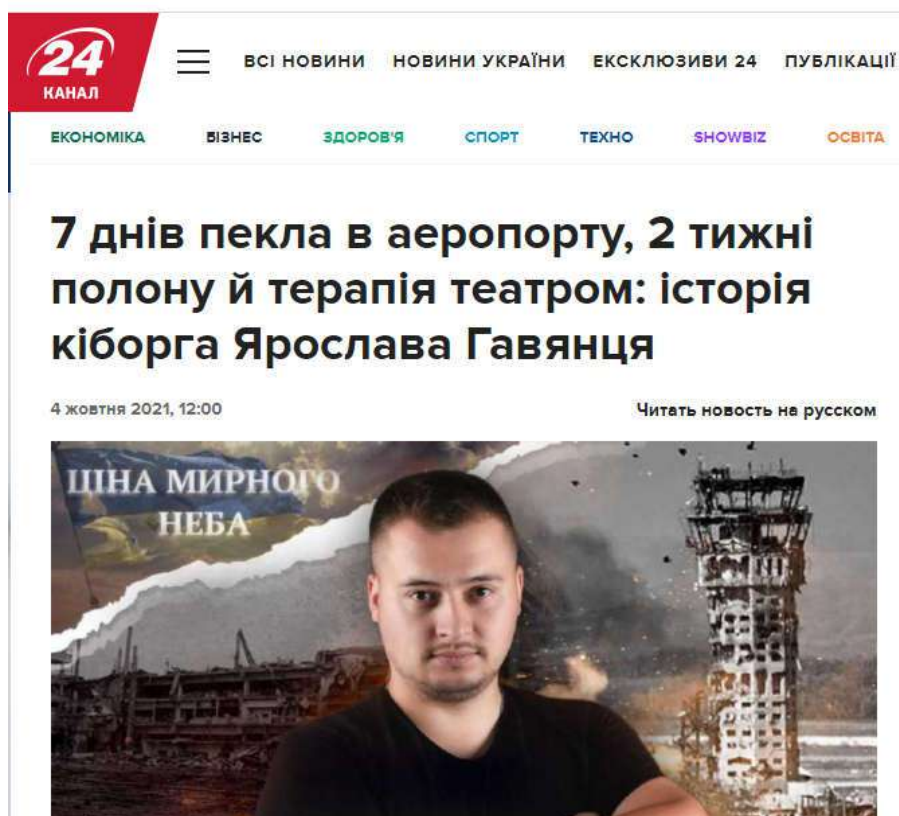

Рис.3.1.3.Скріншот «7 днів пекла в аеропорту, 2 тижні полону й терапія театром: історія кіборга Ярослава Гавяця».

Ще однією провідною темою, 5,1% журналістських публікацій були з активізацією російських сил на лінії фронту та запуск техніки над українською територією. 3,7% від кількості матеріалів стосувались криміналу із боку бійця чи ветерана АТО, 2,9 були присвячені пам'яті загиблих.

Для цього прикладу можна взяти публікацію з Суспільне від 08.10.2021- «"Інвалідність за гроші". У Києві викрили схему вимагання хабарів з ветеранів АТО» (рис.3.1.4). У цьому матеріалі йдеться про розкриття схеми

військовослужбовця. Так, учасник ООС вимагав гроші від співслуживців за проходження військово-лікарської комісії та отримання статусу інваліда. Так, журналісти «Суспільного» створили спеціальний фільм, у якому детально розповіли про усі особливості корупційної схеми.

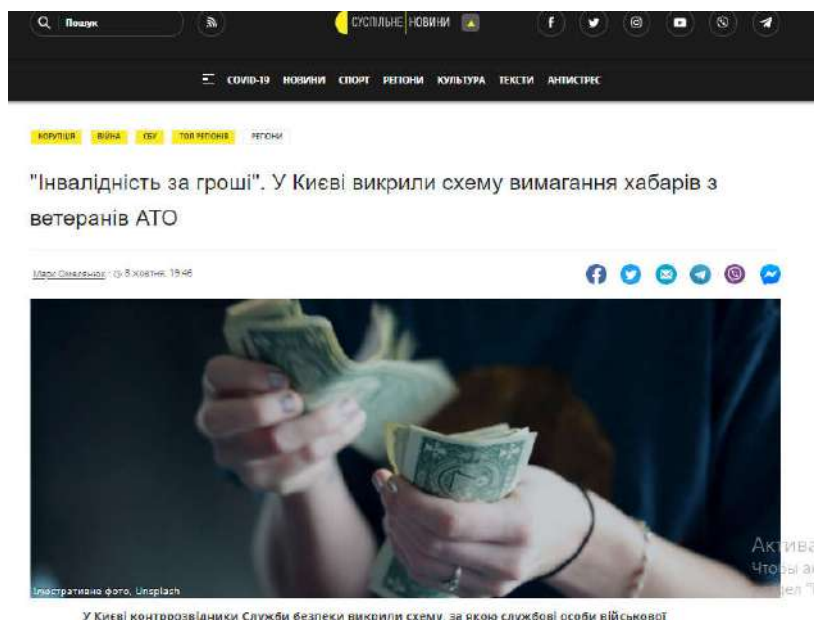

Рис.3.1.4. Скріншот публікації «"Інвалідність за гроші". У Києві викрили схему вимагання хабарів з ветеранів АТО».

Ще однією важливою тематикою для вітчизняних засобів масової інформації є висвітлення подій на окупованому півострові. Попри те що ця проблематика вже не є фігурою у ЗМІ, за думкою редакторів інтерес аудиторії до неї не зменшився.

Для того аби проаналізувати який відсоток від загальної кількості матеріалів був присвячений цій тематики було проаналізовано 10 популярних інтернет-ресурсів, та сайти українських телеканалів: 24 канал, Гордон, РБК-Україна, Українська правда, Дзеркало тижня, Страна.UA, Укрінформ, Суспільне, Кореспондент, Цензор. Для об'єкта досліджень були узяті матеріали опубліковані протягом 15-19 березня поточного року.

Так, у порівнянні з аналогічним період 2020 року кількість матеріалів на тему Криму значно підвищилась. З 314 новин збільшилась до 469 публікацій.

Серед тем, що переважають, понад 20% - це заяви українських політиків стосовно окупації Криму, а також обговорення соціально-важливих питань, що стались на цій території.

Для прикладу, найчастіше українські посадовці приділили увагу темі деокупації і реінтеграції тимчасово окупованої АР Крим під час висвітлення так званої «Кримської платформи». Як зазначає міністр закордонних справ України - Дмитро Кулеба, під час виступу, серед найголовніших завдань, що стоять перед цим проектом є підняти тему окупації Росією Криму на міжнародний рівень, та розробити тактику впливу на країну агресора.

Для цього прикладу можна взяти публікації із таких джерел:

- *Обозреватель від 19.03.2021- «Кулеба назвав два головних завдання щодо повернення Криму Україні» (рис.3.1.5.)*

Рис.3.1.5.Скріншот публікації «Кулеба назвав два головних завдання щодо повернення Криму Україні».

- *Суспільне.Крим від 15.03.2021 – «Україна запропонувала Кувейту приєднатися до Кримської платформи».*

- *Укрінформ від 18.03.2021 – «Зеленський назвав справжнім жестом дружби заяву G7 про підтримку Кримської платформи».*

Трохи менше, 18%, матеріалів були присвячені висвітленню прав громадян на окупованому півострові. Зокрема писали і про затримання журналіста Владислава Єсипенка, якого називали «Агентом України».

Для прикладу беремо матеріал із таких ЗМІ:

- *Дзеркало тижня від 17.03.2021 – «Правоохоронители открыли дело за незаконный арест в Крыму сотрудника "Радио Свобода»*
- *Суспільне від 17.03.2021 – «У Криму затримали журналіста Радіо Свобода, до нього не пускають адвоката» (рис.3.1.6.)*

Рис.3.1.6.Скріншот публікації «У Криму затримали журналіста Радіо Свобода, до нього не пускають адвоката».

У 16% матеріалів було висвітлено заяви пов'язані із окупацією, проведені акції та описані хроніки окупації.

- *Україна 24 від 18.03.2021 – «Росія увійшла на підготовлений ґрунт — експерт назвав причину захоплення Криму»*
- *Сьогодні від 18.03.2021- «Валентин Наливайченко: "Правду про здачу Криму ніхто не приховає, покарання винних – неминуче!"».*
- *Гордон від 18.03.2021 – «Перший мер Севастополя Семенов: Причина окупації Криму – військово-морська база Чорноморського флоту РФ. Для росіян це стратегічно важливий об'єкт» (рис.1.3.7.) У цьому матеріалі йдеться про реагування першого мера м. Севастополя на дії президента РФ. Віктор Семенов зазначає, що у разі посилення російського контролю над Чорноморським флотом, то це може закінчиться негативними політичними наслідками для української політики та втрати територій.*

Рис.3.1.7.Скріншот публікації « Перший мер Севастополя Семенов: Причина окупації Криму – військово-морська база Чорноморського флоту РФ. Для росіян це стратегічно важливий об'єкт».

Передруковували українські медіа і заяви міжнародних політиків про ситуацію навколо Криму, а також висвітлювали життя на півострові, та річницю окупації:

- *Українська правда від 16.03.2021- «В Криму скасували карантин, щоб під "Любе" відсвяткувати окупацію»*
- *РБК-Україна від 19.03.2021 – «Президент Литви виступив у Раді достойною мовою - українською: потужне відео».*
- *Суспільне. Крим від 15. 03. 2021– «У окупованому Криму "полицейський" влаштував смертельну ДТП».*

Згідно із проведеним аналізом висвітлення подій у Криму обмежена невеликою кількістю об'єктивної інформації, це відбувається через те, що переважна кількість повідомлень – передруки з інших ЗМІ, або соц.мереж.

Ще одна головна функція, яку відіграють засоби масової інформації під час висвітлення конфлікту - це формування громадської думки та відношення стосовно представників конфліктно-вразливої групи. Зокрема журналісти, за допомогою певних інструментів, можуть допомогти запобігти їх дискримінації, злагодити гострі конфлікти або ж навпаки стати джерелом агресії та запалу ворожнечі. Одним із прикладів некоректної конфліктної журналістики є матеріал, опублікований 08.11.2017 на запорізькому сайті «Субота плюс», «С верой в “ДНР” и замком на холодильниках...».

Головною метою, яку переслідувала авторка Ірина Дубченко, було висвітлення повсякденного життя та умов перебування ВПО у запорізькому модульному містечку, однак зробила це журналістка у викривленому світлі. Вона представила внутрішньо - переміщених осіб, як конфліктну групу.

Упереджене ставлення можна простежити у цитаті «Нередко ссоры происходят из-за алкоголя, который тут поглощают очень многие и почти регулярно. Бывает, что к дракам приводят скверные характеры переселенцев». Ту увага читачів акцентується на регулярному вживанні алкоголю та важкому характері героїв матеріалу.

А у реченні «Еще одна особенность запорожских дончан – категорическое нежелание работать» авторка натякає, що мешканці фронтової зони не пристосовані до праці та нових обставин і потребують підтримки з боку держави. Акцентування на таких моментах в журналістському матеріалі може налаштувати

аудиторію ЗМІ проти ВПО, оскільки матеріальна допомога надається у вигляді державних коштів.

Про упередженість авторки до конфліктно-чутливої групи свідчить і періодичне використання прийому узагальнення, в якому вона прирівнює усіх переселенців до загальної негативної одиниці.

«Львиная часть переселенцев категорически настроена на то, что Украина им что-то должна» - приклад порушення журналістського професійного стандарту, зокрема через те що містить оціночне судження авторки та не підтверджене жодними фактами та цитатами.

Зображують ВПО і у ролі крадіїв від яких запоріжці змушені захищатися воротами та мурами «Воровство продуктов в модульном городке – привычное и частое явление. Тут друг у друга крадут все».

Використовує авторка і емоційно забарвлена лексика, яка може образити конфліктно-чутливу групу «эмигранты с терриконов». Такий вислів належить до слабкої чи середньої мови ворожнечі, яка створює негативний імідж для цієї групи населення, акцентує на їх моральних недоліках, та висвітлює представників групи в образливому боці. Також сюди ж можна віднести цитату «Воры-гурманы» не признавали своей вины, и раскаиваться даже не собирались. А «пострадавшие» находились на грани истерики – мол, жить рядом с такими соседями больше сил нет», яка наголошує на кримінальних схильностях певної групи суспільства.

Назвати бажання автором принизити групу переселенців свідомим не можна, однак і припустити, що авторка дискримінувала ВПО ненароком теж важко. Однак результат, що виник внаслідок опублікування матеріалу є - він поглибив роз'єднання суспільства і загострив об'єктивне судження навколо переселенців та призвів до загострення вже наявного в країні конфлікту.

ВИСНОВКИ

Військові події, які було досліджено під час написання магістерської роботи, можна назвати міждержавним збройним та політичним конфліктами міжнародного характеру. Зокрема, головна мета України в цій історії отримати національну та територіальну автономію, та відновити свій державний суверенітет. Головними складовими частинами цих подій є економічні, політичні, воєнні та інформаційні фактори. Адже із початком усіх дій, однією з головних зброй у інформаційній боротьбі стали саме засоби масової інформації.

Україна вже більше 7 років потерпає від бойових зіткнень та політичних конфліктів із країнами-сусідами. Під час висвітлення усіх цих подій засоби масової інформації виступають головними джерелами інформації стосовно ситуації на політичній арені та у зонах ООС. Ці матеріали можуть містити як об'єктивну та неупереджену інформацію, так і бути засобом маніпуляції.

Для українців початок неоголошеної війни на Сході, дав поштовх для переосмислення відношень до армії та її цілей. Зокрема через зростання обстрілів і летальних випадків в ЗСУ дії українських чиновників були позитивно підтримані з боку народу. Адже українські ЗМІ закінчили свою розбудову та стали чіткіше ставитись до редакційної політики під час висвітлення «українсько-російського» конфлікту. ЗМІ почали створювати спеціальні редакції, де працюють військові кореспонденти, та ті журналісти що працюють в зонах обстрілу. Завдяки цьому створюються спеціальні рекомендації для майбутніх воєнкорів, зокрема виробляються установки щодо правил та стратегій роботи під час конфлікту. Виробляється набір професійних прийомів роботи журналістів у військових умовах, а також стратегія та правила поведінки у зоні конфлікту, також налагоджується взаємозв'язок між державою та силовими структурами.

В результаті написання роботи було досягнуто першочергову головну мету– дослідити якими прийомами користуються журналісти для зображення військових дій, зокрема було досліджено роботу телеканалів «5 канал», «1+1» та «Інтер», та як вони бачать шляхи врегулювання усіх бойових дій.

Так, у першому розділі було проаналізовано різні трактування та класифікації понять «війни», та «збройного конфлікту» Узагальнюючи усю інформацію можна дійти висновку, що військовий конфлікт- це найвищий рівень агресії між державами, під час якого застосовується збройна агресія. Окрім того проблема у вивченні війни існувала ще з стародавніх часів, зокрема цим питанням займалися такі вчені як Аристотель, Платон та інші. Нині продовжують вивчати це явище Г. Перепелиця, К. Боулдінг.

Опрацювання різних джерел інформації дало змогу зробити висновок, що сучасні бойові конфлікти, відбуваються виключно на українській території. Через це засоби масової інформації діють в полі інтересів країни, де триває війна. Окрім цього мас-медіа намагаються встановити легітимну підтримку населення, викликати більший рівень довіри у аудиторії та мобілізувати суспільні ресурси.

Вже протягом багатьох років бойові дії в Україні висвітлюються із використанням засобів насильства, що мають руйнівні наслідки для учасників конфлікту. Для цього в журналістиці був започаткований термін «журналістика війни» адже саме засоби масової інформації відіграють основну роль у висвітленні подій та формують у аудиторії картину стосовно загальної політичної ситуації в країні.

Вже кілька років тема війни продовжує висвітлюватись у вітчизняних мас-медіа. Попри те, що з самого початку дій, кількість тематичних повідомлень була досить високою, то наразі вона значно зменшилась, проте не зникло зовсім. Такі наслідки можна пов'язати із тим, що тема воєнного конфлікту перестала викликати інтерес у громадян, адже люди вже звикли і їм важко здивувати. Продовжують висвітлювати збройні конфлікти новинні програми на загальнонаціональних каналах, наприклад 1+1, Суспільне та 5 канал.

Те, що ця тема відійшла на другорядний план, можна підтвердити тим, що з початку 2020 року всесвітній резонанс викликала хвороба коронавірусу. Події на сході стали другочерговими а згодом взагалі перестали згадуватись.

Завдяки проведеному контент- аналізу можна дійти висновку, що більша частин новин задля загострення конфлікту зображує його із насильницькими характером.

Також новинні повідомлення, про поточній перебіг дій висвітлюється із використанням описів обстрілів та зображує їх наслідки. Зрозуміло, що мас-медіа це в першу чергу прибуток, першочергова мета якого підвищити рейтинги та перетворитись на бізнес, тому власники та редактора перевагу надаватимуть тій темі, що відповідає запитам аудиторії. Але навіть незважаючи на це ЗМІ повинні дотримуватись елементарних норм соціальної відповідальності, адже саме вони є помічниками у формуванні світогляду та картин світу.

Найбільше у вітчизняному ЗМІ увага приділяється висвітленню подій на територіях Донецької, Луганської областей та Криму. Через це увага до інших, менш помітних конфліктів на інших територіях країни, відсутня або є неочікуваною для представників влади та народу. Повне ігнорування проблем інших регіонів та відсутність вивчення причин їх виникнення можуть утруднити втручання збройних сил задля застереження.

Також було визначено, що використання мови ворожнечі не є характерним для українських матеріалів. Їх застосування є більш інтуїтивним, ситуативним та може трапитись лише через не професіональність журналіста чи замалий досвід роботи

Під час підготовки роботи було проаналізовано, що для отримання прихильності з боку суспільства під час конфлікту та збройних дій, медіа використовує різні технології. В першу чергу, надмірно висвітлює жорстокість та «демонізацію» свого супротивника. Такий метод може мати загрозу, адже він не допомагає вирішити конфлікт, а стає центром розповсюдження ненависті та погіршення ситуації.

Варто зауважити, що у роботі були досліджені не усі засоби інформації, а це ускладнює розповсюдження висновків на усі українські ЗМІ та унеможлиблює повністю охопити це питання. Однак ситуація з окупованим півостровом та проведенням бойових дій на Сході залишаються невирішеною та щодня продовжують набирати обертів. Це дає можливість у майбутньому повернутись до аналізу воєнного конфлікту не лише у електронних ЗМІ і телебаченні, а й в інших ресурсах мас-медіа аби дійти ключового та основного висновку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батрименко О.В. Особливості сучасних збройно-політичних конфліктів: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 238 с.
2. Бернадський Б.В. Міжнародні конфлікти: курс лекцій. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 366 с.
3. В Украине статус участника боевых действий имеют более 405 тыс. человек Цензор.Нет. 2021. URL: <http://surl.li/ayqop>.
4. Веліпко В.Е, Овчаренко А.С – К.: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
5. Варій М.Й. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2009. 376 с.
6. Велике переселення: скільки насправді в Україні внутрішньо переміщених осіб і як склалася доля цих людей. VoxUkraine.2016.URL: <http://voxukraine.org/2016/06/30/naspravdi-vukraini-vpo-ua/>.
7. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія. Під. заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 412 с.
8. Дмитрієв А.І., Дяченко В.І., Цюрупа М.В. Міжнародне гуманітарне право: філософсько-правова доктрина регулювання збройних конфліктів: Навч. посіб. Київ: Сфера, 1999. Ч. 2.1999. 137с.
9. Доватур А. И. «Политика» Аристотеля. Аристотель. Сочинения: В 4- х т. Т. 4. Москва : Мысль, 1983. С.38-57. 830 с. (Филос. наследие. Т, 90).
10. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_200.
11. Донбас в огні. Путівник зоною конфлікту URL: <https://prometheus.ngo/works/donbas-v-ogni/> (дата звернення квітень 2020).

12. Етнічність : енциклопедичний довідник. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.
13. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1929. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. : Кримінальне право. 2017. 1064 с. Т. 17.
14. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації. Буроменський М., Штурхецький С., Б. Емма та ін. Київ, 2016. 124 с.
15. За рік кількість вимушених переселенців збільшилася на півмільйона. Доступ до правди. 2016. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/news/publications/za-rik-kilkist-vymushenykh-pereselentsiv-zbilshylasia-na-pivmiliona>.
16. Загребельний О.В. Особливості врегулювання воєнно-політичних конфліктів: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2017. 242 с.
17. Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
18. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
19. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 42. ст. 435
20. Захаров Б. Права внутрішньо переміщених осіб. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 2016. URL: <http://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib-b-zaharov/>.
21. Кодекс законів про працю України. Верховна Рада України. URL: www.portal.rada.gov.ua.
22. Кодекс професійної етики українського журналіста. Національна спілка журналістів України. 2001. URL: <http://www.nsju.org/page/196>. (дата звернення квітень 2020).
23. Кодекс телерадіожурналістів Бі Бі Сі. BBC. 2011. URL: <https://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines>.

24. Кон И. Гомофобия – форма ксенофобии. URL: <https://queerspirituality.wordpress.com/знания-сила/гомофобии>.

25. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про статус біженців 1951 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011.

26. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_222/.

27. Коробка І., Павлюк В. Організаційно-правові засади соціального захисту переселенців (внутрішньо переміщених осіб) як основа реалізації соціальної політики держави, механізми формування соціально-ефективної державної економічної політики в умовах демократизації суспільства. 2015. 136 с.

28. Ксенофобія. Політична енциклопедія. Київ: Парламентське вид-во, 2011. 808 с.

29. Лебедев А. В. Фрагменты ранних греческих философов. Москва : Наука, 1989. Т. 1 : Памятники философской мысли. 576 с.

30. Лещенко О.Я. Політичні комунікації з питань цивільного захисту: досвід України. *Гілея*. Київ, 2015. Вип.104. С. 215-21

31. Маляр Г. День захисників і захисниць України. URL: <https://www.facebook.com/ganna.maliar/posts/1996744897151209>.

32. Маматова Т. В. Особливості механізмів імплементації "чутливості до конфліктів" у проектах публічного сектора. *Аспекти публічного управління*. 2017. Т. 5. № 5-6. С. 27-34.

33. Матиос А.А. Матиос рассказал, сколько военных покончило с собой в 2018 году. URL: <https://inforesist.org/v-2018-godu-33-voennyih-sovershili-samoubiystvo-novosti-ukrainyi>.

34. Міністерство Оборони України. Відкрите звернення волонтерів та активістів України та Канади до Міністерства Оборони України у зв'язку із наданням Канадою військової нелетальної допомоги Українській Армії / Міністерству Оборони України.

35. Мокляк Н.Н., Перепелица Г.Н., Фареник С.А. Феномен военнополитического конфликта в современной этнополитической ситуации. Київ : Либідь, 1995. 245 с.

36. Моргун А. Війна Росії проти України: тенденції конфліктного дискурсу в сучасних українських ЗМІ. Київ: НАН України. 2016. Вип. 3-4. С. 352-362.
37. Сумеркин Н. «Горячие точки» России. Москва : «СПИК-Центр», 1999. 114с.
38. Незалежна медійна рада. Як писати про окупований Крим без фейків і маніпуляцій. URL: <http://surl.li/ayqnv>
39. Пашков М. Російсько-український конфлікт: фактор відчуження. URL: Режим доступу : http://www.uceps.org/upload/1450445630_file.pdf (дата звернення квітень 2020).
40. Перепелиця Г. М. Воєнно-політичний конфлікт: методологія дослідження та врегулювання. Київ. 1996. 38 с.
41. Питання грошового забезпечення військовослужбовців, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період. URL: www.rada.gov.ua
42. Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затверджений Постановою КМУ від 5 квітня 2017 р. №268 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF>
43. Права людини в Україні – 2015. Доповідь правозахисних організацій. Київ: КИТ, 2016. 260 с.
44. Презентовано результати моніторингу телеканалів щодо висвітлення ситуації на сході України та в Криму. URL: <http://surl.li/ayqnr>
45. «Про наклепницькі висловлювання»: Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 30.10.1997» URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_093
46. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Голос України. 2018 р. № 122.
47. Про правовий статус осіб, які вимушені залишити місця проживання внаслідок тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя та обставин, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції на території

України: URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=51397&pf35401=304893>

48. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015. № 555/2015. Офіційний вісник Президента України. 2015. № 22. С. 19.

49. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26.02.2016 р. № 68/2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/68/2016/paran20#n20>

50. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 01.08.21 № 3552-XI. Голос України. 2021. № 264.

51. Говард Р. Журналістика конфлікту. Посібник виданий організацією Міжнародна Підтримка Медіа (International Media Support, IMS) спільно з IMPACS. URL: <http://www.mediasupport.org/wpcontent/uploads/2012/11/ims-csj-handbook-2004.pdf>

52. Резолюція конференції ЮНЕСКО «Тероризм та засоби масової інформації». Маніла: ЮНЕСКО, 2002.

53. Римаренко Ю.І. Міжнародне міграційне право. Київ.: КНТ, 2007. 640 с.

54. Ряшко О. Проблеми війни і миру у філософії Канта, Гегеля, Фіхте. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 855. С. 474-480.

55. Серед росіян інтерес до українського конфлікту впав удвічі. Новое время. 2016. 27 жовтня. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/bilshe-tretini-rosijan-vislovilisja-za-vizovij-rezhim-z-ukrajinoju-opituvannja-254231.html>

56. Составлен список разрушений в Донецкой области. URL: http://zn.ua/UKRAJNE/sostavlen-spisok-obektovrazrushennyh-v-rezultate-boev-v-doneckoyoblasti-152508_.html

57. Татиш Г. Воїни добра. Георгій Тука. Українська правда. 2014. 18 вересня. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2014/09/18/180486/>

58. Указ Президента України від 1 грудня 2016 року № 536/2016 «Про Уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників антитерористичної операції, які одержали поранення, контузію, каліцтво або інше захворювання під час участі в антитерористичній операції». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5362016-20822>.

59. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Тематична доповідь. Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна). URL: https://www.ohchr.org/documents/countries/ua/crimea2014_2017_ukrainian.pdf

60. Мак'явеллі Ф. Державець Н Флорентійська хроніка. Державець. Харків. 2007. 517 с.

61. Фрэнсис Б. The essayes or covnsels civill and morall. Эссе о гражданской и моральной жизни. URL: <https://www.gutenberg.org/files/575/575-h/575-h.htm> (дата звернення квітень 2020).

62. Фурсіна Н. А. Теорія виникнення військових конфліктів, воен. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 81–88.

63. Хохлов. А На той войне - незначимой. Записки фронтового корреспондента конца XX века . Москва: Раритет, Трибуна, 2001. 192 с.

64. Шандро В. Ми ведемо війну за роботу на війні, — журналісти, що працюють у зоні АТО. Громадське радіо. 2015. URL: <https://hromadskeradio.org/programs/na-svizhu-golovu/my-vedemo-viynu-za-robotuna-viyuni-zhurnalisty-shcho-pracyuyut-u-zoni-ato>.

65. Язык вражды в информационном пространстве Крыма: Информационноаналитический доклад о распространении языка вражды на территории Крымского полуострова. Київ, 2018. 40 с.

66. Як висвітлювати конфліктно вразливі групи населення. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/advice/yak-visvitlyuvati-konfliktno-vrazlivi-grupi-naselennya-infografika-i2375>

67. Bickler C., Borden A., Chazan Y., Davis A., Jukes S., MacLeod J., Stroehlein A., Sullivan S., Vultee J., West J. Reporting for Change: A Handbook for

Local Journalists in Crisis Areas. Institute for War & Peace Reporting, Washington, 2004. P.241-249.

68. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine15thReport.pdf> (дата звернення квітень 2020).

69. Reporters Without Borders. Practical guide for journalists. Paris, 2002. 30 p.

ДОДАТОК

Ілюстративний матеріал

Рис. А. 1. Інформація про облікованих внутрішньо- переміщених осіб
Станом на 6 липня 2021 року, за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо
переміщених осіб, взято на облік 1 473 650 переселенців з тимчасово окупованих територій
Донецької та Луганської областей та АР Крим.

SUMMARY

Tatsiy A. O. Conflict-vulnerable Groups in Journalistic Materials: Adherence to Professional Standards and Ethical Norms. Zaporizhzhia P.73. 2021.

The master 's thesis deals with the issue of highlighting conflict - sensitive groups, as well as promoting the formation of public opinion about people in this social group.

The relevance of the study is that with the start of hostilities, Ukraine has entered a state of information warfare, the main role in which belongs to the media. In order to reduce the influence and counteract the aggressor, the state by all means forms a positive image in society and discredits the actions of the enemy through journalistic materials.

The aim of the work is to study the holistic disclosure of the peculiarities of military conflict and compliance with all journalistic standards when writing materials about the conflict-sensitive population, as well as to study ways to resolve armed and political aggression.

To achieve this goal, the following tasks were performed:

- 1) analyze the definition of conflict-sensitive groups, war, armed conflict, occupation and identify their characteristics;
- 2) consider a system of professional journalistic standards and ethical norms;
- 3) determine the requirements for the submission of information about the representatives of this social group in modern journalism;
- 4) to characterize the peculiarities of coverage of conflict groups in the media.

The object of the study is journalistic materials about conflict-sensitive groups.

Subject of research: compliance with professional standards and ethical standards.

Key words: occupation, military actions, conflict-sensitive group, internally displaced persons, mass media, hate speech.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Тацій Анастасія Олександрівна, студентка другого курсу магістратури, заочної форми навчання, факультету журналістики, спеціальність журналістика, адреса електронної пошти nastyatatsiy@gmail.com

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Конфліктно-вразливі групи населення в журналістських матеріалах: дотримання професійних стандартів і етичних норм» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (наук. керівник) _____